

Rod i upravljanje otpadom

Uvođenje rodne perspektive u lokalne planove upravljanja otpadom

ROD I UPRAVLJANJE OTPADOM

Uvođenje rodne perspektive u lokalne planove upravljanja otpadom

Izdavač:

Deutsche Gesellschaft für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
Projekat „Jačanje lokalne samouprave“
Ilije Garašanina 4/10, 11000 Beograd
website: www.giz.de

Urednica:

mr Marija Bogdanović, viši menadžer projekta

Autorka:

Višnja Baćanović, sociološkinja

Grafičko oblikovanje i dizajn:

DNK Creative Studio, Novi Sad
website: www.dnkcreative.com

Štampa:

Original SGR, Beograd
website: www.originalsgr.com

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

628.4:005

БАЋАНОВИЋ, Вишња

Rod i upravljanje otpadom: uvođenje rodne perspektive u lokalne planove upravljanja otpadom / Višnja Baćanović. - Beograd : GIZ, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, 2011 (Beograd : Original SGR). - 35 str. ; 21 cm

Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-87737-38-9

a) Отпад - Управљање
COBISS.SR-ID 265297159

Objavlivanje ove publikacije omogućili su i podržali GIZ projekat „Jačanje lokalne samouprave” i Odsek za zaštitu životne sredine pri Odeljenju za demokratizaciju Misije OEBS u Srbiji u cilju promovisanja uvođenja rodne ravnopravnosti u programe i politike u oblasti zaštite životne sredine.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH (GIZ) - je preduzeće Vlade Savezne Republike Nemačke koje po njenom nalogu sprovodi projekte u raznim sektorima od opšteg društvenog značaja, u cilju ostvarivanja održivog razvoja. GIZ svoje delatnosti obavlja širom sveta nudeći rešenja za politički, ekonomski, ekološki i socijalni razvoj. U Srbiji GIZ podržava reformske procese na putu ka Evropskoj uniji u pravnom, ekonomskom, finansijskom, obrazovnom, energetskom, komunalnom i drugim sektorima prenoseći praktična iskustva zemalja članica EU kroz različite programe i projekte.

Kroz projekat „Jačanje lokalne samouprave“ (GIZ SLS), u periodu trajanja od 2009. do 2011. godine, ukupne vrednosti tri miliona EUR, pruža se podrška jačanju sposobnosti lokalnih samouprava u planiranju održive komunalne infrastrukture i to prvenstveno u oblasti upravljanja otpadom i vodama. Projekat se realizuje u saradnji sa Ministarstvom životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja Republike Srbije i Stalnom konferencijom gradova i opština.

Mandat Misije OEBS u Srbiji nalaže da Misija pruži pomoć i savetuje državne organe u pitanjima jačanja nezavisnih, odgovornih i efikasnih demokratskih institucija, naročito u oblasti vladavine prava, ljudskih prava, medija i sprovođenja zakona. Cilj je pružanje pomoći prilikom implementacije zakona; praćenje rada demokratskih institucija; olakšavanje povratka izbeglih i interno raseljenih lica; i promovisanje ekonomske bezbednosti i održivog razvoja u Srbiji. Dalje, Misija teži da pruži pomoć civilnom sektoru i da podstakne regionalnu saradnju i obnovu odnosa, kako bi doprineli stvaranju održivog, bezbednog i stabilnog društva za sve građane Srbije.

Misija podržava usvajanje zakona za obezbeđivanje rodne ravnopravnosti u javnom sektoru; učestvuje u građenju kapaciteta za obezbeđivanje pravne pomoći marginalizovanim grupama i kontinuirano pruža podršku mehanizmima rodne jednakosti na nacionalnom i lokalnom nivou.

OEBS je razvio niz aktivnosti u oblasti životne sredine, koje imaju za cilj rešavanje pitanja bezbednosti i ekoloških pretnji u državama članicama. Između ostalog, te aktivnosti vezane su za pitanja opasnog otpada, upravljanje vodama i dostupnost informacijama pod okriljem Arhuske konvencije.

Ovaj proces, kao deo uvođenja principa rodne ravnopravnosti i jačanje institucionalnog okvira na lokalnom nivou podržavaju Stalna konferencija gradova i opština i Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova je institucionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost u okviru izvršne vlasti u AP Vojvodini osnovan 2002. godine. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova sprovodi aktivnosti sa ciljem promocije koncepta rodne ravnopravnosti i uvođenje principa rodne ravnopravnosti u pokrajinske politike. Sekretarijat ostvaruje saradnju sa relevantnim institucijama, vladinim i nevladinim organizacijama i pruža podršku osnivanju i jačanju institucionalnih mehanizama na lokalnom nivou u AP Vojvodini.

Radi ostvarivanja društva zasnovanog na ravnopravnosti, **Stalna konferencija gradova i opština (SKGO)**, kao jedini predstavnik svih lokalnih vlasti u Srbiji, podržava aktivnosti koje su usmerene ka obezbeđivanju većeg učešća žena u društvenom, kulturnom, ekonomskom i političkom životu lokalnih zajednica.

Imajući u vidu Zakon o ravnopravnosti polova koji je Republika Srbija usvojila 2009. godine i obavezu osnivanja tela koje će se na lokalnom nivou baviti ovom tematikom, SKGO podržava integrisanje principa rodne ravnopravnosti u sve politike i programe na lokalnom nivou i promoviše mere za unapređenje položaja žena, kao i pozitivne rezultate koje su u tom smislu određene lokalne samouprave u Srbiji već postigle.

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova

Stalna konferencija gradova i opština

Savez gradova i opština Srbije

Sadržaj

UVOD	5
ROD I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	7
RODNA RAVNOPRAVNOST NA LOKALNOM NIVOU	8
RODNA ANALIZA	10
ROD I LOKALNI PLANOVI UPRAVLJANJA OTPADOM	11
1. Analiza institucionalnog i normativnog okvira	12
1.1 Normativni okvir Republike Srbije	13
1.2 Međunarodni normativni okvir	14
1.3 Ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti	14
1.3.1 Odlučivanje	15
1.3.2 Ekonomsko osnaživanje žena	15
1.3.3 Žene i zaštita životne sredine	16
1.3.4 Žene iz ranjivih grupa	16
2. Identifikacija i prikupljanje podataka	17
3. Analiza podataka u skladu sa strukturom lokalnih planova upravljanja otpadom	18
4. Formulisanje mera tokom izrade akcionih planova	19
IZRADA AKCIONOG PLANA I RODNIH INDIKATORA	24
REZIME - Proces u koracima	26
PRILOG 1. Akcioni plan u okviru LPUO za opštinu Bački Petrovac	27
PRILOG 2. Pojmovnik	35
PRILOG 3. Sadržaj Lokalnog plana upravljanja otpadom	36

Publikacija koja je pred Vama nastala je u sklopu aktivnosti projekta GIZ „Jačanje lokalne samouprave” (GIZ SLS). Tokom 2010. godine je zaokruženo planiranje na lokalnom nivou u svim opštinama Južnobačkog upravnog okruga (Bački Petrovac, Bačka Palanka, Sremski Karlovci, Temerin, Titel, Beočin, Bečež, Bač, Vrbas, Žabalj i Srbobran) izradom lokalnih planova upravljanja otpadom za svaku od navedenih opština u cilju pružanja podrške lokalnim samoupravama da ispune svoje zakonske obaveze¹ i da istovremeno dobiju osnovna znanja neophodna za planiranje aktivnosti i mera u ovoj oblasti.

Aktivnosti su sprovedene u Južnobačkom upravnom okrugu, s obzirom da su ovde opštine prepoznale značaj međuopštinske saradnje koja predstavlja *sine qua non* za bilo kakvo dugoročno ili održivo planiranje, i na inicijativu Okruga su formirale Međuopštinsku radnu grupu za zaštitu životne sredine i održivi razvoj (MORG), koja je i predstavljala jednog od glavnih nosilaca procesa planiranja. Međuopštinsku radnu grupu, iz 11 opština, činilo je 10 žena i 8 muškaraca.

Smatrajući da je korisno da nauku približimo opštinama, odnosno da se, kao što pokazuje iskustvo zapadnih zemalja, istraživačke institucije i fakulteti angažuju na rešavanju pitanja od značaja za funkcionisanje lokalnih samouprava, u projekat izrade lokalnih planova upravljanja otpadom je uključen i Fakultet tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu – Departman za inženjerstvo životne sredine i zaštitu na radu (FTN).

Uključivanje svih aktera u planiranje i realizaciju projekta - način je rada koji naša organizacija primenjuje bez izuzetka u svim svojim projektima i programima. Uspostavljanjem saradnje i partnerstava između svih zainteresovanih strana unapređuje se, ali i ojačava kompetentnost naših partnera u pogledu sprovođenja dugoročnih strategija razvoja.

Time se objašnjava veliki broj učesnika u realizaciji pomenutih aktivnosti – od predstavnika Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije, članova svih jedinica lokalnih samouprava Južnobačkog upravnog okruga kroz MORG, tima FTN, predstavnika nevladinog sektora do stručnih konsultanata GIZ SLS.

Druga posebnost ovog projekta ogleda se u integrisanju pitanja rodne ravnopravnosti u pomenute lokalne planove, proces koji je i predmet ove publikacije. Ovo je prvi put u Vojvodini, a i u Srbiji, da je u strateške dokumente u ovoj oblasti uvedena „rodna perspektiva“. Ovo, u najkraćem, znači da su pri izradi planova u obzir uzeti faktori koji dolaze iz rodnih odnosa, položaja žena i nastojanja da se ostvari rodna ravnopravnost i poboljša položaj žena, u svim politikama, na svim nivoima i u svim oblastima.

Uvođenje rodne perspektive odnosno urodnjavanje lokalnih planova upravljanja otpadom predstavljalo je samo jedan od aspekata procesa. Osim formalne integracije rodne perspektive u konačne verzije dokumenata, kroz proces su članovi/ce

¹ Obaveze su prenete Zakonom o otpadu iz 2009. (Službeni glasnik RS 36/2009) u skladu sa kojim su svi gradovi i opštine Srbije dužni da u zakonom predviđenom roku izrade i usvoje ovaj planski dokument.

međupštinske radne grupe (MORG) senzibilisani za pitanja roda i rodne ravnopravnosti, prvenstveno kroz 2 radionice u sklopu trening programa koji je prethodio izradi dokumenta. Svrha izrade plana je dugoročno uspostavljanje održivog sistema za upravljanje otpadom, pre svega na nivou opštine, ali i budućeg regiona, na način koji ima minimalan štetni uticaj na životnu sredinu i zdravlje sadašnjih i budućih generacija, uz racionalno korišćenje resursa i poštovanje savremenih principa upravljanja otpadom, a uz koordinisano učešće svih subjekata upravljanja otpadom – republičke vlasti, lokalnih vlasti opština učesnica, domaćinstava, privrednih i komercijalnih organizacija, nevladinih institucija, privatnog sektora i, naravno, svakog pojedinca.

Iako su brojne teorijske koncepcije i praktične implikacije rodnih odnosa i održivog razvoja, pa i zaštite životne sredine, i teorijski radovi i praktične aktivnosti su retke kada se radi o uticaju roda na upravljanje otpadom. Na prvi pogled može se reći da u upravljanju otpadom nema prostora za pitanja rodne ravnopravnosti i položaja žena i da je ova oblast „rodno neutralna“. Tokom procesa i njegovim rezultatima pokazali smo da nije tako i da je sve što podrazumeva resurse, aktivnosti zajednice i donošenje odluka značajno za položaj i beneficije žena i muškaraca.

Publikacija sadrži pojašnjenje polazišta, opis i analizu samog procesa, metodologiju, odnosno, korake koji su preduzeti i prikaz nekih rezultata – mera i preporuka koje su ugrađene u dokumente. U tom smislu, osim ilustrativne i informativne vrednosti, ova publikacija može da bude korisna svima onima koji/e žele da sličan proces sprovedu u svojim zajednicama i da u izradu programa i politika ugrade pitanja i odgovore o položaju žena i muškaraca i njihovom učešću u razvoju.

Nadamo se da će u budućnosti biti što više ovakvih aktivnosti i da će se uporedo razvijati kapaciteti i indikatori u ovoj, još uvek za većinu, rodno neutralnoj oblasti.

1. ROD i zaštita životne sredine

Pitanje odnosa roda² i razvoja može se smatrati polazištem za teorijske, ali i ideološke i političke aktivnosti na polju ostvarivanja rodne ravnopravnosti, kao i same pretpostavke razvoja. Uticaj žena i rodnih odnosa na održivi razvoj danas je nesporan, kao i identifikovane razlike u odnosu prema životnoj sredini i uticaju žena i muškaraca na životnu sredinu³.

I u okviru aktivnosti međunarodnih organizacija, paralelno sa, ili upravo zbog *gender mainstreaminga*⁴, identifikovan je uticaj roda, rodnih odnosa i uloga na upravljanje prirodnim (i drugim resursima) i značaj rodne perspektive. Ovo je vidljivo i u krovnom dokumentu u oblasti održivog razvoja na globalnom nivou usvojenom od strane Ujedinjenih nacija, *Agendi 21*⁵ koji sadrži odeljke koji se odnose na žene⁶.

Osim *gender mainstreaminga*, pitanje roda i životne sredine se svodi na sledeće:

1. „Da rod prožima interakciju ljudi i prirode i svu upotrebu prirode, znanje, procene itd.
2. Da rodne uloge, odgovornosti, očekivanja, norme i podela rada oblikuju sve forme odnosa čoveka prema prirodi⁷.“

Polazi se od toga da žene i muškarci imaju različit odnos prema prirodi i prirodnim resursima. Žene su sklonije da recikliraju, kupuju organsku hranu, vode računa o energetskej efikasnosti.

Žene su i dalje, dominantno, zadužene za pripremu hrane, čišćenje kuće, vaspitavanje i brigu o deci, svakodnevnu nabavku. Isto tako, različit je način upotrebe resursa odnosno vrste otpada koji produkuju muškarci i žene kao i definicije otpada.

U već pomenutom prikazu poglavlja *Agende 21* koja se odnose na žene, izdvojena su i ona u vezi sa upravljanjem otpadom:

- uticaj otpada i zagađenja (posebno opasnog otpada) na zdravlje žena, u skladu s tim se navode obaveze da se „poveća participacija javnosti, posebno žena, u programima upravljanja opasnim otpadom, uključujući i učešće na lokalnom nivou i nivou građanskih inicijativa (engl. *grass-roots*);
- promocija, informisanje i edukacija o reciklaži, mobilizacija zajednice za ponovnu upotrebu resursa, odnosno otpada i uopšte organizovanje lokalnih kampanja u koje je značajno uključiti ženske organizacije;
- u poglavlju 23 posebno se ističe značaj uključivanja svih socijalnih grupa u sve aktivnosti, monitoring i evaluaciju; u poglavlju 28. u tački 28.2 se lokalne vlasti ohrabruju da primene programe koji imaju za cilj da osiguraju učešće žena i mladih u donošenju odluka i procesima implementacije⁸;

Ovo su samo neke od aktivnosti koje se preporučuju i promovisu, a svode se na primenu principa rodne ravnopravnosti u svim segmentima upravljanja prirodnim resursima, upravljanju otpadom i zaštiti životne sredine, kao u ostalom i u svim politikama na svim nivoima. Nastojanja se svode na to da se:

1. Smanje rizici po zdravlje ljudi, posebno žena (zbog specifičnih rizika kojima su žene izložene)
2. Obezbedi učešće žena u donošenju odluka
3. Obezbedi da resursi, znanja i informacije budu dostupni ženama
4. Da se rodne uloge uvažavaju pri planiranju i implementaciji mera, posebno onih koje se odnose na socijalne aspekte, reciklažu, upravljanje otpadom iz domaćinstva na izvoru nastanka, promocije i uključivanje lokalne i šire zajednice
5. Da se obezbedi participacija društvenih grupa i organizacija na lokalnom nivou.

² Rod predstavlja socijalni konstrukt, odnosno, uloge, očekivanja, ponašanja i stavove koji se vezuju za muški i ženski pol. Pol je s druge strane biološka datost i kao takav skoro nepromenljiv, dok se rod i rodne uloge mogu menjati kroz vreme i prostor. Tako uloga i položaj žena i muškaraca nisu isti u Srbiji, Kanadi ili Iranu, niti su isti u Srednjem veku, 1911. ili 2011. godine.

³ Različit odnos žena i muškaraca prema prirodi i životnoj sredini problematizovan je čak i filozofski u okviru *ekofeminizma*, političkog i društvenog pokreta koji izvodi paralele između odnosa ljudi prema prirodi i muškaraca prema ženama. Na tragu toga su i nastojanja da se ujedine snage boraca za životnu sredinu sa boricima/borkinjama za ženska ljudska prava.

⁴ Ovako je *gender mainstreaming* ili urodnjavanje, definisan od strane Ujedinjenih nacija: „Proces procenjivanja posledica svake planirane akcije, uključujući zakonodavstvo, politike i programe, za žene i muškarce, u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija koja uzima u obzir interese i iskustva žena i muškaraca, i integriše ih u procese kreiranja, realizacije, praćenja (monitoringa) i evaluacije politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, tako da žene i muškarci ostvaruju ravnopravnu dobrobit i neravnopravnost se ne reprodukuje.“

⁵ *Agenda 21* je dokument usvojen od strane Ujedinjenih nacija, kao sveobuhvatni plan aktivnosti na ostvarivanju održivog razvoja, koje treba da preduzimaju Ujedinjene nacije, vlade i druge organizacije u svakoj oblasti u kojoj postoji uticaj ljudi na prirodu.

⁶ <http://www.gdrc.org/gender/a21/agenda1.html>

⁷ Isto

⁸ <http://www.gdrc.org/gender/a21/agenda3.html>

2. RODNA RAVNOPRAVNOST na lokalnom nivou

Mnogo se, posebno od donošenja *Zakona o ravnopravnosti polova* ("Sl. glasnik RS", br. 104/2009) pa i od donošenja *Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou*⁹, a i naravno najznačajnijih dokumenata u oblasti rodne ravnopravnosti Ujedinjenih nacija (*CEDAW Konvencija*, *Pekinska deklaracija i platforma za akciju*), govori o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou.

Lokalna zajednica, kao „osnovna škola demokratije“, osim političkog značaja, okvir je u kom se odvijaju aktivnosti i donose odluke najznačajnije za svakodnevni život ljudi, gde je neophodno uvažiti različite uslove života i potrebe žena i muškaraca kako bi one što više odgovarale realnoj situaciji i potrebama građana i građanki. Sve ovo je moguće ostvariti u okviru nadležnosti lokalne samouprave¹⁰.

Na sprovođenje politike rodne ravnopravnosti i mera za unapređenje položaja žena obavezuju i dokumenti Republike Srbije, prvenstveno Ustav Srbije, ali i dokumenti kao što je *Zakon o ravnopravnosti polova*, *Nacionalna strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti i poboljšanje položaja žena*, *Zakon o zabrani diskriminacije* i mnogi međunarodni dokumenti koje je ratifikovala i naša zemlja, pre svih pomenuta CEDAW¹¹ konvencija. Na osnovu ovih dokumenata, ali i podataka o životu žena i muškaraca, u svetu i u Srbiji, oblasti u kojima su posebno vidljive posledice rodnih odnosa i u kojima su žene u nepovoljnijem položaju su ekonomija i sfera rada, odlučivanje, nasilje nad ženama, porodične uloge i podela rada u domaćinstvu, mediji koji odražavaju i reprodukuju rodne stereotipe, žensko zdravlje. U ovim oblastima potrebno je raditi kako bi se učešće žena u punom smislu ostvarilo i kako bi, na taj način čitavo društvo imalo koristi od toga. Ženama je potrebno omogućiti pristup resursima i kontrolu nad resursima i učešće i moć u odlučivanju i upravljanju resursima i procesima.

Institucionalni okvir ovde predstavljaju:

1. Međunarodni dokumenti koji se odnose na rodnu ravnopravnost i ženska ljudska prava, prvenstveno oni doneti od strane Ujedinjenih nacija
2. Dokumenti Evropske unije i evropskih institucija u oblasti ravnopravnosti polova, poboljšanja položaja žena i zabrani diskriminacije;
3. Domaće zakonodavstvo koje se odnosi na oblast rodne ravnopravnosti i unapređenje položaja žena;

Tu ulaze dokumenti koji se odnose na unapređenje rodne ravnopravnosti, ali i oni koji se odnose na neke druge oblasti, ali sadrže odeljke koji se odnose na žene – kao što su *Agenda 21*, *Ustav Republike Srbije*, *Zakon o lokalnoj samoupravi* i sl.

Kada govorimo o sprovođenju politike jednakih mogućnosti na lokalnom nivou to je mesto preseka nadležnosti lokalne samouprave i ciljeva postavljenih širim okvirom.

Da bi se u sve politike i na svim nivoima moglo raditi na tome da se obezbedi ravnomerno učešće žena i dostupnost resursa, kao i da bi se neravnopravnosti otklonile, neophodno je aktivnosti i programe analizirati i sa stanovišta roda odnosno sprovesti rodnu analizu.

Ona je pretpostavka svih daljih koraka.

Rodna ravnopravnost je dakle garantovana, osim Ustavom Srbije i zakonima koji su navedeni i međunarodnim dokumentima koje je Srbija ratifikovala, ali i onima koji ne traže ratifikaciju, ali predstavljaju smernice državama kada je u pitanju rodna ravnopravnost i položaj žena. Podaci koji postoje o položaju žena u Srbiji pokazuju da su žene i dalje manje zaposlene od muškaraca, više opterećene kućnim neplaćenim radom, imaju manje vlasništva nad pokretnom i

⁹ Evropsku povelju za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou doneo je Savet evropskih opština i regiona 2006. godine. Do sada je povelju potpisalo 256 lokalnih samouprava.

¹⁰ Osim Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou dostupni su različiti dokumenti i izvori koji se bliže odnose na rodnu ravnopravnost u lokalnoj zajednici, ulogu i zadatke lokalnih mehanizama, a sve su to češći priručnici i brošure koji približavaju koncept i proces rodne analize budžeta i rodnog budžetiranja i na lokalnom nivou. Stoga se mi ovde nećemo suviše zadržavati na ovom segmentu.

¹¹ CEDAW je konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama i ulazi u korpus najznačajnijih međunarodnih dokumenata u oblasti ljudskih prava, prvenstveno usvojenih u okviru Ujedinjenih nacija. Republika Srbija je kao pravna naslednica SR Jugoslavije potpisnica konvencije od 2001. godine. Inicijalni izveštaj je CEDAW komitetu predat 2006. za period od 1992 – 2003. godine. Više o CEDAW konvenciji i izveštajima Srbije možete pogledati na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>. Zaključci CEDAW komiteta na izveštaj Srbije dostupni su na: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,CONCOBSE RVATIONS,SRB,4562d8b62,468b55902,0.html>

nepokretnom imovinom, znatno ređe zauzimaju značajne pozicije u društvu. U posebno su nepovoljnom položaju Romkinje, žene sa sela, žene izbegla i interno raseljena lica, samohrane majke. Izostavljanje mera za poboljšanje položaja žena i za njihovo puno uključivanje u sve procese, za svako društvo je prvenstveno neisplativo. U tom smislu, svaki proces koji podrazumeva izmene u životu lokalne zajednice, raspodelu resursa, donošenje odluka, mora uključiti različitost života žena i muškaraca i posledice koje ovi procesi mogu imati na njih.

Osim međunarodnih dokumenata u poslednjih nekoliko godina je razvijen domaći normativni i strateški okvir. *Nacionalna strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti i poboljšanje položaja žena* predviđa aktivnosti u šest oblasti. Strategijom su predviđene aktivnosti na ostvarenju ciljeva kako na nacionalnom i pokrajinskom, tako i na lokalnom nivou. Važno je u postojeće lokalne programe i politike ugraditi mere koje doprinose ostvarivanju ciljeva Strategije.

3. RODNA analiza

***Definicija:** Rodna analiza predstavlja procenu položaja žena i muškaraca i uticaja koji određene aktivnosti mogu da imaju na žene i muškarce. Sprovodi se pri planiranju, realizaciji i monitoringu i evaluaciji aktivnosti.*

Rodna analiza može da se sprovodi kroz različite korake, u različitim oblastima i različitom metodologijom, ali je cilj uvek isti: utvrditi kakav je položaj žena u jednoj oblasti i kakve su posledice neke aktivnosti (programa, politike) na žene, a kakve na muškarce i ukoliko se pokaže da su različite, odgovore na pitanja zašto je to tako i kako se može izmeniti.

Kojom god metodom da se sprovodi rodna analiza, uvek podrazumeva nekoliko ključnih pitanja:

- **Kakvo je stanje sada?**
- **Kakvo bi stanje bilo ukoliko bi se određeni trend nastavio? Kakve bi to posledice imalo na žene i muškarce?**
- **Koju promenu je potrebno izvršiti da bi se trend izmenio ukoliko je nepovoljan?**

Šta smatramo „nepovoljnim trendom“? Ciljeve definišemo na osnovu globalnih ciljeva u oblasti rodne ravnopravnosti, a to je jednaka raspodela moći, uticaja i resursa između muškaraca i žena. Ukoliko podaci to ne govore, i akcije ne predviđaju promenu, trend je nepovoljan.

Za rodnu analizu su uvek potrebni podaci, koji u mnogim oblastima nedostaju, i još uvek nema rodno osetljive statistike u kojoj se pokazatelji razvrstavaju za žene i muškarce.

Podaci treba da nam kažu:

- **Koliko su žene zastupljene - ko šta radi?**
- **Ko kontroliše resurse - ko šta ima?**
- **Da li je ovakvo stanje posledica rodnih odnosa?**

Praksa u Srbiji je da se rodna analiza sprovodi najčešće na završenim dokumentima ili sprovedenim, postojećim programima, ali ona svakako može i treba da se koristi pri izradi programa, politika i mera.

U nedostatku konkretnih podataka, važno je osloniti se na postojeće sekundarne podatke.

Rodnu analizu potrebno je sprovesti za sve oblasti nad kojima nadležnost ima lokalna samouprava, u saradnji sa drugim organima i službama. Osim podataka o položaju i načinu života muškaraca i žena i ciljeva definisanih od strane lokalne zajednice, u planiranju mera i aktivnosti najbolje je voditi se i ciljevima domaćih i međunarodnih dokumenta¹².

¹²Jedan od veoma značajnih dokumenata je i Nacionalna strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti i poboljšanje položaja žena, a njome je predviđena i izrada lokalnih akcionih planova koji doprinose realizaciji Strategije za koju je takođe usvojen akcioni plan na nacionalnom nivou.

4. ROD i lokalni planovi upravljanja otpadom

U prethodim odeljcima nastojali smo da pojasnimo *Zašto* je bilo potrebno voditi računa o ženama i muškarcima (i) kada je upravljanje otpadom u pitanju.

U najkraćem zato što su žene te koje u domaćinstvu pripremaju hranu, idu u nabavku i staraju se o higijeni, razvrstavaju otpad i uklanjaju ga, izložene su opasnom otpadu u domaćinstvu (kakvi su neki preparati za higijenu doma). Između ostalog i zato što se profesionalno upravljanjem otpadom u komunalnim preduzećima, u reciklažnim preduzećima i postrojenjima bave pretežno muškarci, dok se žene uređenjem lokalne zajednice ali i otpadom na nivou domaćinstva bave bez materijalne nadoknade. Naravno, nije zanemarljivo ni da su donosioci odluka u lokalnim zajednicama dominantno muškarci i da se neretko u planiranju mera ne ispituju realne potrebe muškaraca i žena.

U narednim odeljcima nastojaćemo da prikazemo *Kako* je tekao proces, što je samo jedan od načina na koji se rodna perspektiva može primeniti u izradi lokalnih planova, i onih za upravljanje otpadom i nekih drugih.

Koraci i preduzete aktivnosti, pa i rezultati, ograničeni su datim kontekstom i postojećim kapacitetima i upravo zbog toga su na kraju, na osnovu iskustva izrade 11 planova upravljanja otpadom, sagledani koraci koje je potrebno preduzeti, metode koje je moguće primeniti i sa kakvim ishodom i koji preduslovi treba da se ispune da bi se u potpunosti obezbedio princip rodne ravnopravnosti u planiranju mera i politika, sprovođenju i evaluaciji mera i politika.

Kako je tekao proces?

Urođnjavanje lokalnih planova upravljanja otpadom deo je rada sa lokalnim samoupravama kojim se želelo postići uvođenje rodne ravnopravnosti u aktivnosti i programe na lokalnom nivou.

Do sada je u Srbiji i u Vojvodini sproveden niz aktivnosti od strane institucija i organizacija na formiranju i osnaživanju institucionalnih mehanizama, podizanju kapaciteta u oblasti rodne ravnopravnosti i sprovedeno je nekoliko projekata (u 4 opštine u Vojvodini) koji su imali za cilj uvođenje rodno osetljivog budžetiranja u lokalnu samoupravu, a na nivou pokrajine sprovodi se projekat „Ka politici rodnog budžetiranja u AP Vojvodini“.

Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost formirani su u 27 vojvođanskih opština (u aprilu 2011.godine).

Metodologija kojom je rađeno urođnjavanje planova prikazana je sažeto u nastavku.

1. Analiza institucionalnog i normativnog okvira, što uključuje domaće i međunarodno zakonodavstvo i dokumente, institucije i organizacije i to u oblasti rodne ravnopravnosti, rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou i roda i zaštiti životne sredine + edukacije za članove/ce MORG

2. Identifikacija potrebnih podataka i prikupljanje podataka razvrstanih po polu u skladu sa: politikama u oblasti rodne ravnopravnosti i predviđenom strukturom LPUO + članovi i članice MORG uključeni u proces prikupljanja podataka i u proces selekcije potrebnih podataka.

3. Procena stanja i ostvarenosti rodne ravnopravnosti u svim oblastima na osnovu podataka;

4. Formulisanje mera koje imaju za cilj da:

- Obezbede participaciju žena i ostalih grupa i poštovanje principa jednakih mogućnosti;
- Uvažavaju način života i potrebe žene, rodne uloge i njihov uticaj na život žena;
- Predvide mere za poboljšanje položaja žena u aktivnostima predviđenim LPUO;

5. Izrada segmenata LPUO i ustanovljenje rodni indikatora za monitoring aktivnosti.

Saradnja sa MORG je bila intenzivna tokom čitavog procesa i u svim segmentima. Kroz ovaj proces obezbedila se senzibilizacija predstavnika/ca lokalne samouprave (LS) za pitanja rodne ravnopravnosti, ali i sticanje novih znanja i veština. Dosadašnja iskustva su pokazala da se upravo kroz procese u koje su predstavnici LS uključeni i zapravo sprovode aktivnosti uz konsultantsku podršku, pokazali najbolje rezultate.

U sklopu programa koji je bio namenjen članovima/icama MORG, održane su dve sesije koje su imale za cilj da približe koncept rodne ravnopravnosti i rodne analize članicama i članovima radne grupe, kao i da stvore osnove za dalji rad.

Sadržaj ovih radionica je bio:

- **Koncept rodne ravnopravnosti**
- **Gender mainstreaming kao globalni koncept na lokalnom nivou**
- **Položaj žena i muškaraca u Vojvodini i Srbiji - vidljivost rodne neravnopravnosti i rodni obrasci**
- **Analiza postojećeg regionalnog plana upravljanja otpadom**
- **Identifikacija oblasti u kojima je moguće da postoje rodni obrasci i u kojima je potrebno kreirati posebne mere, imajući u vidu specifičnost teme**
- **Identifikacija potrebnih podataka**

Na prvoj radionici tema je bila rodna ravnopravnost i osnove senzibilizacije, kao i rodna analiza, a na drugoj radionici akcenat je stavljen na rodnu analizu i mogućnosti, odnosno oblasti za mere i aktivnosti u okviru Lokalnih planova upravljanja otpadom (LPUO).

Članovi/ce MORG su u saradnji sa ostalim institucijama na lokalnom nivou prikupljali podatke potrebne za izradu LPUO, koje su dostavljali timu FTN, kao i druge sekundarne podatke potrebne za rodnu analizu.

Ovi podaci, kao i ostali dostupni podaci o položaju žena i muškaraca u Srbiji, Vojvodini i određenim opštinama korišćeni su za formulisanje mera i aktivnosti, zajedno sa merama

implementacije normativnog okvira i strateških dokumenata na nivou Srbije i Vojvodine.

*Ovaj segment je važan zbog toga što je članove i članice tima ključno upoznati sa ciljevima procesa, kao i ideološkim, normativnim, metodološkim aspektima. Osim što je potrebno da učesnici - oni koji će kreirati programe - steknu znanja o politikama rodne ravnopravnosti, važno je ukazati im na korake koje je potrebno preduzeti u daljem radu. Cilj je da se učesnici/e motivišu i osnaže za uviđanje potencijalno relevantnih oblasti i podataka odnosno, da usvoje primenu rodne perspektive.

1. Analiza institucionalnog i normativnog okvira

Izradi akcionih planova prethodila je analiza institucionalnog i normativnog okvira i, kao što je rečeno, uključivala je međunarodne dokumente, domaće zakonodavstvo i strateške dokumente, kao i one koji se odnose na lokalnu samoupravu. Analizirani su dokumenti u oblasti rodne ravnopravnosti i segmenti koji se odnose na rodnu ravnopravnost u ostalim dokumentima.

Institucionalni okvir može se podeliti u skladu sa ciljevima koji se žele postići:

1. Garantovanje ravnopravnosti žena i muškaraca i zabrana diskriminacije na osnovu pola odnosno, roda;
2. Uvođenje rodne ravnopravnosti u sve politike, na svim nivoima, stvaranjem institucionalnih preduslova i mehanizama za ravnomerno učešće žena i muškaraca kao i omogućavanje aktivnosti i praćenja rezultata u oblasti rodne ravnopravnosti;
3. Posebne oblasti u kojima su žene, usled rodni nejednakosti u nepovoljnijem položaju i u kojima je potrebno preduzimati posebne, afirmativne mere kako bi se otklonile nejednakosti i poboljšao položaj žena. Ove oblasti su: odlučivanje, zdravlje, ekonomsko osnaživanje i oblast rada, obrazovanje, nasilje, rodne uloge i stereotipi. Uspostavljanje institucionalnih okvira i mehanizama pretpostavka je poboljšanja položaja žena i praćenja promena.

Upravljanje otpadom, zaštita životne sredine i održivi razvoj takođe uključuju različite aspekte rodni odnosa koji utiču na kreiranje mera i politika. Osim toga, sve politike i u ovoj oblasti podrazumevaju društvene i političke procese, ekonomske posledice i socioekonomske procese. Osim generalnih pretpostavki ostvarivanja principa rodne ravnopravnosti ovde su posebno značajni preduslovi za punu participaciju žena u odlučivanju, ekonomsko osnaživanje žena (sa posebnim akcentom na višestruko ugrožene grupe žena¹³), rodne uloge u domaćinstvu i neplaćeni ženski rad, pravo žena na zdravu životnu sredinu.

¹³ Višestruko ugrožene grupe žena su žene iz ruralnih područja, žene sa invaliditetom, Romkinje, žene žrtve nasilja, žene prognane, izbegla ili interno raseljena lica, samohrane majke.

1.1 Normativni okvir Republike Srbije

Ravnopravnost žena i muškaraca u Srbiji garantovano je *Ustavom Republike Srbije* (Član 15. Ustava), *Zakonom o zabrani diskriminacije* ("Sl. glasnik RS", 22/2009) i *Zakonom o ravnopravnosti polova* ("Sl. glasnik RS", br. 104/2009).

Unutrašnji normativni okvir propisuje mere za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, osnivanje i osnaživanje mehanizama za rodnu ravnopravnost na svim nivoima, kao i otklanjanje prepreka i primenu mera za poboljšanje položaja žena.

U Srbiji je od 2002. godine počela izgradnja institucionalnog okvira i mehanizama u skladu sa međunarodnim normativnim okvirom. Na nivou Republike Srbije institucionalni mehanizmi su Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije, Odbor za ravnopravnost polova Narodne Skupštine Republike Srbije, Uprava za rodnu ravnopravnost, Zaštitnik građana - zamenica za rodnu ravnopravnost i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti (institucija ustanovljena Zakonom o zabrani diskriminacije).

Na nivou Autonomne pokrajine Vojvodine ustanovljeni su mehanizmi i usvojen je normativni okvir za zaštitu i unapređenje ženskih ljudskih prava i poboljšanje položaja žena¹⁴. Institucionalni mehanizmi u okviru AP Vojvodine su Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Odbor za ravnopravnost polova Skupštine Vojvodine i Pokrajinski ombudsman - zamenica za ravnopravnost polova.

Na lokalnom nivou, institucionalni mehanizmi, kao tela za rodnu ravnopravnost osnovani su u 27¹⁵ opština u Vojvodini koji deluju u okviru nadležnosti lokalne samouprave i imaju za cilj da integrišu princip rodne ravnopravnosti u sve politike i programe na lokalnom nivou i promovišu ravnopravnost žena i muškaraca, ali i da sprovedu mere i kreiraju akcije za unapređenje položaja žena na lokalnom nivou. Potrebno je kontinuirano raditi na osnaživanju kapaciteta i položaja lokalnih mehanizama u okviru lokalne samouprave.

LOKALNI MEHANIZMI ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Lokalni mehanizmi za ravnopravnost polova su institucije u sklopu lokalne samouprave koje su zadužene za uvođenje rodne ravnopravnosti u lokalne politike i programe. Rodni mehanizmi definisani su kao predušlov za ostvarivanje obaveza koje su države preuzele potpisivanjem *CEDAW*¹⁶ konvencije, a u *Pekinškoj platformi za akciju*¹⁷ su navedeni, zajedno sa *gender mainstreaming-om*, kao globalna strategija za ostvarivanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima. Mehanizmi se osnivaju na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou. U Srbiji osnivanje mehanizama započinje 2002. godine. Mogu biti formirani kao deo zakonodavne i/ili izvršne vlasti i glavni zadatak im je sagledavanje posledica koje politike i programi imaju na muškarce i žene i predlaganje mera za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova. U Vojvodini su osnovani u 27 lokalnih samouprava dok na pokrajinskom nivou deluju Odbor za ravnopravnost polova Skupštine Vojvodine, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova u Vladi AP Vojvodini i Zavod za ravnopravnost polova, čiji je osnivač Skupština Vojvodine. Osim toga, Odlukom Skupštine Vojvodine osnovana je Kancelarija pokrajinskog ombudsmena i imenovana Zamenica za ravnopravnost polova, 2004. godine.

Pretpostavke ostvarivanja principa rodne ravnopravnosti su uspostavljanje mehanizama, podizanje kapaciteta na svim nivoima, vođenje rodno senzitivne statistike i obezbeđivanje participacije manje zastupljenog pola sa minimum 30% u svim aktivnostima odnosno, omogućavanje pune participacije žena i muškaraca.

Normativni okvir za ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti i poboljšanje položaja žena su *Zakon o ravnopravnosti polova* usvojen decembra 2009. *Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti 2010-2015* ("Sl. glasnik RS", broj 15/09) usvojena avgusta 2010. i *Akcionni plan za sprovođenje Strategije* usvojen u septembru 2010. godine. ("Sl. glasnik RS", br. 67/2010). U različitim oblastima unapređenje položaja žena je delimično uređeno i posebnim zakonima¹⁸. Pretpostavke ostvarivanja principa rodne ravnopravnosti su uspostavljanje mehanizama, podizanje kapaciteta na svim nivoima, vođenje rodno senzitivne statistike i obezbeđivanje participacije manje

¹⁴ Odluka o pokrajinskom ombudsmanu (Sl. list AP Vojvodine, 23/2002 i 5/2004), Odluka o ravnopravnosti polova (Sl. list AP Vojvodine, br. 14/2004), Odluka o izboru poslanika u Skupštinu APV, (Sl. List AP Vojvodine, 12/2004), Deklaracija o ravnopravnosti (Sl. list AP Vojvodine, 14/2004), Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, 2008. i Akcionni plan za zapošljavanje ranjivih grupa žena u AP Vojvodini, 2008.

¹⁵ U Južnobačkom okrugu mehanizmi za rodnu ravnopravnost postoje pri lokalnim samoupravama u Baču, Bačkom Petrovcu, Vrbasu, Bačkoj Palanci i gradu Novom Sadu.

¹⁶ CEDAW je konvencija Ujedinjenih nacija, usvojena nakon Prve svetske konferencije o ženama (Meksiko, 1975.) 1979 godine. Više o dokumentu možete pronaći u odeljku 1.2 Međunarodni normativni okvir.

¹⁷ Pekinška deklaracija i platforma za akciju usvojena je na Četvrtoj svetskoj konferenciji o ženama u Pekingu 15. septembra 1995. Tekst Platforme možete pogledati ovde: http://ravnopravnostkg.com/uploads/pdf/Pekinška_deklaracija.pdf

¹⁸ Zakon o lokalnim izborima ("Sl. glasnik RS", 33/2002, 37/2002 - ispr., 42/2002, 100/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon i 75/2003 - ispr. dr. zakona), Zakon o izboru narodnih poslanika ("Sl. glasnik RS", 35/2000, 57/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon, 75/2003 - ispr. dr. zakona, 18/2004 i 85/2005 - dr. zakon), Zakon o lokalnoj samoupravi ("Sl. glasnik RS", 9/2002, 33/2004 i 135/2004), Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", 24/2005 i 61/2005), Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Sl. glasnik RS", 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon i 85/2005), Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", 85/2005 i 88/2005 - ispr), Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005), Zakon o zaštitniku građana, ("Sl. glasnik RS", 79/2005).

zastupljenog pola sa minimum 30% u svim aktivnostima odnosno omogućavanje pune participacije žena i muškaraca.

1.2 Međunarodni normativni okvir

Unutrašnji institucionalni okvir u oblasti rodne ravnopravnosti predstavlja i ispunjenje obaveza preuzetih ratifikacijom međunarodnih dokumenata.

Najvažnijim dokumentom u oblasti rodne ravnopravnosti smatra se CEDAW konvencija, odnosno *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979) i *Pekinska deklaracija i platforma za akciju* (1995)¹⁹. Ovi dokumenti obavezuju države potpisnice da preduzmu sve mere protiv diskriminacije žena, kao i da im omoguće punu participaciju u donošenju odluka, učestvovanje u aktivnostima zajednice, pravo na zdrave uslove života, korišćenje tehnologija, pravo na obrazovanje, rad, zaradu, a posebno izdvajaju ranjive grupe žena, odnosno, žene iz višestruko diskriminiranih grupa.

CEDAW konvencija definiše takođe oblasti koje „izazivaju zabrinutost” u pogledu položaja žena, a to su siromaštvo, odlučivanje, odnosno politička participacija, zdravlje, obrazovanje, mediji, nasilje nad ženama. Ova Konvencija obavezuje države da usvoje mere koje će doprineti poboljšanju položaja žena u ovim oblastima.

U okviru Evropske Unije postoji 14 direktiva koje se odnose na rodnu ravnopravnost. Evropska komisija donela je u oktobru 2010. novu *Strategiju za ravnopravnost žena i muškaraca 2010 - 2015*. Većina direktiva EU se odnose na ekonomska i socijalna prava i na otklanjanje diskriminacije na tržištu rada. Strategija Evropske komisije usmerena je takođe najvećim delom na pravo na ekonomsku nezavisnost, pravo na jednake nadoknade za rad, predstavljanje u spoljnim aktivnostima EU, razvijanje i proširivanje normativnog okvira kao i puno promovisanje ostvarivanja Milenijumskih ciljeva²⁰ i *Pekinske platforme za akciju*.

1.3 Ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti

Zakon o ravnopravnosti polova utvrđuje mere i obaveze organa javne vlasti, institucija i organizacija na svim nivoima da preduzmu mere za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti.

Članovi 2 i 3 Zakona obavezuju sve organe javne vlasti da sprovedu politiku jednakih mogućnosti i obezbede učešće polova u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, koje utiču na položaj žena i muškaraca.

Član 7 propisuje posebne mere za unapređenje položaja žena.

Član 40 odnosi se na vođenje evidencije razvrstane po polu. - „Statistički podaci koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju na nivou Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, kao i u ustanovama i organizacijama koje obavljaju javna ovlašćenja, javnim preduzećima i privrednim društvima, moraju biti iskazani po polu. Statistički podaci iz stava 1. ovog člana sastavni su deo statističkog informacionog sistema Republike Srbije i dostupni su javnosti, u skladu sa zakonom.“

Zakon dalje predviđa osnivanje mehanizama za rodnu ravnopravnost na svim nivoima i u lokalnim samoupravama, u članu 39.

„Organi jedinica lokalne samouprave, u okviru svojih nadležnosti obezbeđuju ravnopravnost polova i ostvarivanje jednakih mogućnosti.

Organi jedinica lokalne samouprave podstiču i unapređuju ravnopravnost polova, u okviru svojih nadležnosti i poslova vezanih za ravnopravnost polova.

U procesu usvajanja razvojnih planova i drugih akata, nadležni organi jedinica lokalne samouprave razmatraju mere i aktivnosti koje su u funkciji ravnopravnosti polova i ostvarivanja jednakih mogućnosti.

U organima jedinica lokalne samouprave, u okviru postojeće organizacije i akta o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji, organizuje se stalno radno telo ili određuje zaposleni za rodnu ravnopravnost i obavljanje poslova ostvarivanja jednakih mogućnosti u skladu sa ovim zakonom.“

¹⁹ Ostali dokumenti koji se odnose na ženska ljudska prava i položaj žena: Univerzalna deklaracija o pravima čoveka, usvojena na zasjedanju Generalne skupštine UN, 1948; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Rezolucija Generalne skupštine UN 2200 A(XXI), 1966. (*Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori*, 7/71); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Rezolucija Generalne skupštine UN 2200 A(XXI), 1966. (*Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori*, 7/71); Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (*Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori*, 4/2001); Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o socijalnim i ekonomskim pravima, (*Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori*, 4/2001); Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Rezolucija Generalne skupštine UN 34/180, 1979. (*Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori*, 11 /1981); Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, (*Sl. List SRJ - Međunarodni ugovori*, 13/2002); Najrobijska pravila o poboljšanju budućeg položaja žena, UN, 1985; Bečka deklaracija i Akcioni program, UN, 1993; Pekinska deklaracija i Platforma za akciju, usvojena na Četvrtov svetskoj konferenciji o ženama, 1995; Milenijumski ciljevi razvoja UN, usvojeni na Milenijumskom samitu UN, 2000; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Savet Evrope, 1950. izmenjena u skladu sa Protokolom br. 11. (*Sl. list SCG - Međunarodni ugovori*, 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr.); Deklaracija o jednakostima između žena i muškaraca kao fundamentalni kriterij demokratije, Savet Evrope, 1997; Konvencija o političkim pravima žena, 1953; Deklaraciju o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi, EU, 1993; Povelja za evropsku bezbednost, 1999; Univezalna deklaracija o demokratiji, 1997.

²⁰ Milenijumski ciljevi razvoja su definisani u okviru Ujedinjenih nacija, kao 8 oblasti odnosno problema koje je potrebno rešiti do kraja 2015, oko kojih se usus e ujedinile sve države sveta i sve razvojne agencije Milenijumski ciljevi definisani su u Milenijumsko deklaraciji usvojenoj u Sempتمبرu 2000 godine u Njujorku. Milenijumski ciljevi su: suzbijanje siromaštva i gladi, univerzalno osnovno obrazovanje (dostupnost obrazovanja), rodna ravnopravnost, zdravlje dece, zdravlje majki, suzbijanje HIV/AIDS, održivost životne sredine, globalno partnerstvo. Milenijumski ciljevi predstavljaju zapravo uspostavljenje globalnog partnerstva na rešavanju problema najsiromašnijeg dela čovečanstva.

Nacionalnom strategijom predviđaju se aktivnosti na osnaživanju mehanizama za rodnu ravnopravnost, kao i prikupljanje i obrada svih podataka razvrstanih po polu.

Tačka 47 odnosi se na trajno uvođenje i institucionalizaciju mehanizama na svim nivoima i njihovog delovanja, a definisana je i aktivnost „uključivanja znanja o rodnoj ravnopravnosti u edukativne programe zaposlenih u državnoj upravi i javnim službama“.

U *Pekinskoj platformi za akciju* se navodi neophodnost uvođenja rodno osetljive statistike, kao strateški cilj (H.3.). „Stvarati i širiti polno klasificirane podatke i informacije sa ciljem planiranja i evaluacije“.

Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou čije potpisnice su jedinice lokalne samouprave predviđa sprovođenje mera na lokalnom nivou, kojima se unapređuje položaj žena, ali i ostvaruju prava u okviru nadležnosti i aktivnosti lokalnih samouprava.

Kao što je rečeno, uvođenje politike rodne ravnopravnosti, koje podrazumeva osnivanje mehanizama, tela, usvajanje mera i regulatornog okvira očekuje se od država, ali i lokalnih samouprava i drugih organizacionih jedinica, organizacija i institucija. Tako i međunarodne organizacije imaju svoje unutrašnje dokumente koji im omogućavaju da uključe rodnu perspektivu u programe i projekte koje sprovede.

Osim postojanja zakonskog okvira i nadležnih institucija u sve politike i aktivnosti je neophodno uključiti žene, kao i omogućiti da se njihove potrebe i interesi ugrade u planove i mere čime se ostvaruje rodna ravnopravnost i poboljšava položaj žena.

1.3.1 Odlučivanje

Učešće žena u odlučivanju podrazumeva osnaživanje žena za participaciju u javnim poslovima, udruživanje i organizovanje, učešće u donošenju odluka, ali i učešće najmanje 30% žena u političkom životu na svim nivoima i u svim telima donošenja odluka, uključujući postavljena i imenovana lica, upravne i nadzorne odbore javnih preduzeća, rukovodstvo javnih preduzeća i organe vlasti na svim nivoima. U lokalnim parlamentima ima 21,3% žena. Ovaj procenat opada kada su u pitanju imenovana lica (na koja se ne primenjuje sistem kvota).

Ova oblast regulisana je u odeljku V *Zakona o ravnopravnosti polova* - „Politički i javni život“ gde se propisuje i obezbeđivanje učešća najmanje 30% žena u svim pregovaračkim telima, stranim delegacijama i radnim telima, a *Nacionalnom strategijom* predviđene izmene zakonodavstva i poslovnika skupština kako bi se obezbedilo veće učešće žena u izvršnim telima. Opšti cilj učešća žena u odlučivanju podrazumeva participaciju u svim telima na svim nivoima kao i osnivanje

institucionalnih mehanizama („institucionalizacija mehanizama za ravnopravnost polova i njihovo aktivno uključivanje u procese odlučivanja“), kojima se obezbeđuje integracija rodne perspektive u odlučivanje. U *Nacionalnoj strategiji* u članu 46. predviđaju se posebne aktivnosti na povećanju učešća žena u pojedinim sektorima javne uprave gde postoji tendencija za manjim prisutvom žena, što će se postići uvođenjem mera koje omogućuju veće učešće žena u javnoj administraciji i službama.

Posebno se ističe usvajanje mera za žene iz dvostruko i/ili višestruko ugroženih grupa kako bi se povećala njihova participacija u odlučivanju i sa tim u vezi u članu 56. se kaže - „Podržavati saradnju udruženja Romkinja sa ostalim udruženjima građana, predstavnicima državne uprave i jedinica lokalne samouprave putem održavanja zajedničkih aktivnosti, zajedničkih tribina, okruglih stolova i konferencija u cilju razmene iskustava i podsticanja Romkinja na učestvovanje u rešavanju problema lokalne zajednice“.

Učešće 30% žena u skupštinama odnosno na izbornim listama za sve nivoe vlasti uređuje se gore navedenim izbornim zakonima.

Osim međunarodnih dokumenata koji uređuju oblast ženskih političkih prava, na povećanje učešća žena u odlučivanju obavezuju član 7. *CEDAW konvencije*, a u *Pekinskoj deklaraciji* su definisani strateški ciljevi G.1. - „Preduzeti mere na osiguravanju ženama ravnopravnog pristupa i punog učešća u strukturama vlasti i odlučivanja“ i G. 2. „Povećavati sposobnost žena da sudeluju u donošenju odluka i upravljanju“.

1.3.2 Ekonomsko osnaživanje žena

Siromaštvo žena, koje po podacima Ujedinjenih nacija zarađuju 1% svetskog bogatstva, ujedno predstavlja prepreku razvoju i može se uočiti pravilnost da je položaj žena lošiji u nerazvijenim oblastima (zemljama, naseljima) i da je u isto vreme jedna od prepreka razvoju.

Zakon o ravnopravnosti polova predviđa ostvarivanje prava žena u oblasti zapošljavanja, ali i uvođenje podsticajnih mera za zapošljavanje žena. U članu 19. navodi se da „stručno usavršavanje i obuka treba da bude dostupna u jednakoj meri i ženama i muškarcima“, u članu 22.: „sve institucije i poslodavci sa više od 50 zaposlenih dužni su da vode evidenciju, obezbeđuju podatke razvrstane po polu, i na godišnjem nivou kreiraju mere i programe za unapređenje rodne ravnopravnosti“. Osim toga, obaveze poslodavaca su i da u kreiranju programa predviđaju mere za zapošljavanje žena ,odnosno manje zastupljenog pola. Član 12. obavezuje poslodavce da vode evidenciju o polnoj strukturi zaposlenih.

Član 11. propisuje posebne mere za povećanje zaposlenosti i mogućnosti zapošljavanja manje zaposlenog pola, povećanje

učesća manje zastupljenog pola u stručnom osposobljavanju i obezbeđivanju jednakih mogućnosti za napredovanje i druge posebne mere, utvrđene u skladu sa zakonom.

Član 14. pripisuje jednaku dostupnost poslova i položaja: "Ako zastupljenost manje zastupljenog pola u svakoj organizacionoj jedinici, na rukovodećim mestima i u organima upravljanja i nadzora iznosi manje od 30%, organi javne vlasti su dužni da primene afirmativne mere u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i Zakonom o državnoj upravi."

Nacionalna strategija predviđa ekonomsko osnaživanje žena kao opšti cilj koji se ostvaruje kroz mere za zapošljavanje i samozapošljavanje kroz pojedinačan cilj, a to je „usvajanje i primena posebnih mera za podsticanje zapošljavanja, preduzetništva i samozapošljavanja namenjenih ženama iz višestruko diskriminiranih grupa“, kao onih koje su u posebno nepovoljnom društvenom i ekonomskom položaju.

„Doneti posebne i dodatne mere za podsticanje zapošljavanja žena iz višestruko diskriminiranih grupa, kao i mogućnosti za dobijanje posebnih kredita namenjenih ovoj kategoriji žena. Organizovati obuku za oblike preduzetništva u sektoru socijalne zaštite i uslužne delatnosti u malim neprofitnim organizacijama“.

U članu 101. se navodi i potreba za podsticanjem žena da se bave netradicionalnim zanimanjima.

Nacionalnom strategijom predviđaju se mere za podsticanje ženskog preduzetništva, kroz osnivanje centara za žensko preduzetništvo, formiranje kreditnih programa za podsticanje ženskog preduzetništva, podsticanje zadržavanja i novih oblika ekonomskog udruživanja.

Član 11. *CEDAW konvencije* se odnosi na zapošljavanje žena, a u *Pekinskoj platformi za akciju* formulisani su strateški ciljevi. „Omogućiti lakši pristup žena resursima, zapošljavanju, tržištu i trgovini“.

Posebna pažnja u *Strategiji Evropske komisije* posvećena je podsticanju ženskog preduzetništva, jer žene čine i dalje manje od 33% preduzetnika na nivou Evropske unije, kroz otklanjanje postojećih prepreka, kao i motivaciju i edukaciju mladih žena za bavljenje preduzetništvom.

1.3.3 Žene i zaštita životne sredine

Čitav odeljak (odeljak 4) *Pekinske platforme za akciju*, posvećen je ženama i zaštiti životne sredine, u kome se, između ostalog, ističe neophodnost omogućavanja uticaja žena na donošenje odluka u ovoj oblasti i formulisani su sledeći strateški ciljevi:

- aktivno uključiti žene u donošenje odluka na svim nivoima u vezi sa pitanjima zaštite životne sredine jer žene nemaju jednak pristup telima odlučivanja i pristup mestima za formulisane politike;
- ugrađivati pitanja od interesa i perspektive vezane za pol u politike i programe održivog razvoja;
- jačati i uspostavljati mehanizme na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou s ciljem procene posledica razvojnih i ekoloških politika na žene.

Posebno se ističe uloga žena na lokalnom nivou: „Žene često igraju ulogu vođa ili preuzimaju vođstvo u promovisanju ekološke etike, smanjenju korišćenja resursa, te ponovnom korišćenju i recikliranju resursa, čime se na najmanji nivo svodi količina otpada i preterana potrošnja. Žene imaju posebno moćnu ulogu u uticaju na donošenje odluka vezanih za održivu potrošnju. Pored toga, ženski doprinos upravljanju prirodnom sredinom, uključujući kampanje među omladinom i širokim narodnim masama za zaštitu okoline, često se odigrava na lokalnom nivou, gde je najpotrebnije i najpresudnija decentralizovana akcija“;

U ovom dokumentu je istaknuta i potreba saradnje vladinog i nevladinog sektora i uključivanja ženskih grupa u programe i planove na svim nivoima „postoje institucionalne slabosti u koordinaciji između ženskih nevladinih organizacija i državnih institucija koje rade na pitanjima prirodne sredine, uprkos brzom rastu i primetnosti ženskih nevladinih organizacija koje rade na ovim pitanjima na svim nivoima; osnažiti saradnju nevladinih i vladinih organizacija na lokalnom nivou i uključiti ženske nevladine organizacije u aktivnosti na sprovođenju akcionih planova a prvenstveno ih definisati kao relevantne aktere“.

Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou podrazumeva aktivnosti u oblasti životne sredine odnosno okruženja (član 28).

1.3.4 Žene iz ranjivih grupa

Imajući u vidu posebno nepovoljan položaj žena iz dvostruko ili višestruko diskriminiranih grupa predviđaju se posebni programi za osnaživanje žena iz ranjivih grupa, kakve su Romkinje, žene iz ruralnih područja, žene sa invaliditetom. U gore navedenim dokumentima predviđene su mere za osnaživanje žena iz ranjivih grupa za učesće u odlučivanju, ekonomsko osnaživanje, ali se predviđaju i mere za generalno poboljšanje položaja žena iz ranjivih grupa.

Nacionalna strategija Srbije predviđa usvajanje posebnih mera i programa ekonomskog osnaživanja žena sa sela i Romkinja, a na nivou Vojvodine razvijen je *Akциони plan za zapošljavanje ranjivih grupa žena* (2008.).

CEDAW konvencija u članu 14. predviđa ove mere za žene iz seoskih područja²¹. Evropski parlament je 2008 usvojio Izveštaj o situaciji žena u seoskim oblastima u Evropskoj uniji i istaknuto je da je *gender mainstreaming* razvoja seoskih područja ključna stvar za ekonomski rast i održivi razvoj²².

2. Identifikacija i prikupljanje podataka

Da bi lokalni planovi upravljanja otpadom mogli da se izrade bilo je neophodno prikupiti podatke o trenutnom stanju, kao i one koji mogu da obezbede projekciju budućeg stanja, tj. ukažu na trendove. Podatke koji su potrebni za izradu planova definisao je i prikupljao tim FTN. Međutim, ovi podaci sami po sebi, prikupljeni na uobičajen način, ne bi nam rekli puno o položaju žena i muškaraca, o različitim grupama koje postoje u zajednici, o ekonomskom položaju stanovništva, ugroženom stanovništvu, udruženjima građana i drugim, za nas, relevantnim oblastima.

Prvi i ključni preduslov je da svi podaci budu razvrstani po polu. Kako ovo nije uobičajeno, potrebno ih je kao takve prikupljati posebno (tražiti od nadležnih službi ili razvrstavati naknadno ukoliko ih nije moguće dobiti).

U ovom slučaju podaci su prikupljeni putem upitnika koje je kreirao tim FTN, a koji su sadržavali podatke razvrstane po polu i koji su upućeni lokalnoj samoupravi, zdravstvenim ustanovama, privrednim subjektima, komunalnim preduzećima. Nisu svi koji su popunili upitnike ispoštovali zahtev i negde nije bilo podataka o ženama i muškarcima.

Osim ovih podataka, imajući u vidu ciljeve, bilo je potrebno prikupiti dodatne podatke. Oni se mogu prikupljati tako što se unapred definišu oblasti u kojima je potrebno kreirati mere koje se odnose na žene i muškarce²³.

U urođnjavanju LPUO pošlo se od rodne dimenzije upravljanja otpadom i zaštite životne sredine, ali i socio-ekonomskih i institucionalnih aspekata procesa i promena predviđenih planovima. Sa druge strane, osnova za formulisanje mera su nadležnosti lokalne samouprave, izvorne i poverene, u okviru kojih je moguće primeniti rodnu analizu i mere za unapređenje rodne ravnopravnosti, zatim dokumenti koji propisuju mere za unapređenje položaja ranjivih grupa žena, sa posebnim akcentom na Romkinje i žene iz ruralnih područja i obaveze lokalnih samouprava u vezi sa institucionalnim kapacitetima i procesima za unapređenje rodne

ravnopravnosti u domenu donošenja odluka.

Oblasti u kojima je izvršena rodna analiza, identifikovane su u skladu sa međunarodnim normativnim okvirom, unutrašnjim strateškim okvirom, nadležnostima lokalnih samouprava i merama odnosno nadležnostima predviđenim LPUO.

- odlučivanje
- participacija građana i građanki iz različitih grupa u procesima donošenja odluka, kao i podizanje nivoa svesnosti i informisanosti građana
- saradnja institucija i organizacija civilnog društva
- zapošljavanje i samozapošljavanje

Posebna pažnja usmerena je na dostupnost informacija i usluga i participaciju pripadnika/ca manjinskih nacionalnih zajednica, Rome i Romkinje, žene na selu.

Članovi i članice Međuopštinske radne grupe su, u skladu sa definisanim oblastima, prikupljali podatke razvrstane po polu. U radnu grupu uključeni su i predstavnice/i lokalnih tela za ravnopravnost polova, ali samo u 4 opštine gde su postojali: Bač, Bački Petrovac, Bačka Palanka i Vrbas.

Preporuka: Uvek kada je moguće potrebno je da u radnoj grupi bude i predstavnik/ca-mehaničar za rodnu ravnopravnost ili da jedna osoba u radnoj grupi bude "zadužena" za rodnu ravnopravnost i prikupljanje potrebnih podataka.

Urođnjavanje planova podrazumevalo je analizu političkog i normativnog konteksta i okvira, uticaj rodnih uloga i stereotipa odnosno, rodnih obrazaca, analizu participacije nevladinog sektora i mogućnost uključivanja nevladinog sektora i kapaciteta udruženja građana na lokalnom nivou.

U skladu sa pretpostavkama rodne analize, predmetom i ciljem prikupljanja podataka bili su potrebni sledeći podaci:

1. Učešće žena:

- Opšti sociodemografski podaci o stanovništvu opštine
- Učešće žena na tržištu rada, zaposlenost, nezaposlenost, samozaposlene žene

²¹ „učešće u izradi i sprovođenju planova razvoja na svim nivoima; pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući informacije, savete i usluge u vezi sa planiranjem porodice; direktno korišćenje programa socijalne zaštite; sticanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući opismenijavanje, kao i pristup svim uslugama u okviru mesne zajednice, kao i savetodavnim uslugama, inter alia, radi proširenja njihovih opštih tehničkih znanja; organizovanje grupa za samopomoć i zadruga kako bi ostvarile jednak pristup privrednim delatnostima putem zapošljavanja ili obavljanja samostalne delatnosti; učešće u svim aktivnostima mesne zajednice; dostupnost poljoprivrednih kredita i zajmova, olakšica za prodaju proizvoda, odgovarajuće tehnologije i jednakog tretmana u zemljišnoj i agraranoj reformi, kao i programa za ponovno naseljavanje; adekvatne životne uslove, posebno u pogledu stanovanja, higijenskih uslova, električne energije i snabdevanja vodom, saobraćaja i veza.”¹⁹ Prema Blagojević, M. Žene na selu u Vojvodini, str. 23, 2010.

²² Prema Blagojević, M. Žene na selu u Vojvodini, str.23, 2010.

²³ Ovdje su to bile posebne oblasti budući da se radi o upravljanju otpadom pa znatan deo planova čine tehnološki procesi, podaci o sastavu, količinama i vrstama otpada.

- Učešće žena u lokalnim institucijama vlasti i odlučivanja
- Zaposleni u komunalnim preduzećima i drugim institucijama i organizacijama, relevantnim za upravljanje otpadom²⁴.

2. Podaci o civilnom sektoru/udruženjima građana. Podaci o udruženjima građana i njihovim aktivnostima kao i kapacitetima i eventualnim aktivnostima u oblasti zaštite životne sredine.

3. Podaci o položaju Roma u opštini.

4. Podaci o socijalno i ekonomski ugroženom stanovništvu, samohranim majkama i siromašnim građanima.

Uporedo sa prikupljanjem podataka prikupljeni su i analizirani postojeći lokalni strateški dokumenti koji su ocenjeni kao relevantni: lokalne strategije razvoja, akcioni planovi za poboljšanje položaja Roma, lokalni akcioni planovi za decu, planovi reforme socijalne zaštite.

Većina ovih dokumenata (izuzev *Lokalnog plana akcije za zapošljavanje Roma u opštini Bečej*), ne sadrže podatke razvrstane po polu, niti uključuju pitanja rodne ravnopravnosti i položaja žena i muškaraca. Veoma je značajno bilo i postojanje Odluke o rodnoj ravnopravnosti u opštini Bački Petrovac i aktivnosti koje su ranije u ovoj oblasti bile sprovedene na uspostavljanju rodno osetljivog budžetiranja. Ovi dokumenti takođe predstavljaju tzv. podatke iz sekundarnih izvora²⁵.

Pri samom prikupljanju podataka javile su se prve prepreke: nedostatak podataka, bilo kakvih, pa i onih razvrstanih po polu iz kojih bi bile vidljive eventualne razlike između žena i muškaraca. O Romskoj populaciji su podaci takođe veoma retki, a i u njihovu tačnost se sumnja.

Podizanje nivoa informisanosti i senzibilizacija svih učesnika/ca u procesu, uključivanje tela za rodnu ravnopravnost i podizanje kapaciteta lokalnih mehanizama, faktori su koji proces čine uspešnijim i doprinose održivosti. Bilo bi potrebno u toku same izrade planova kontinuirano prikupljati podatke, kako sekundarne, tako i primarne, kroz rad sa stanovništvom i saradnju sa civilnim sektorom.

Na osnovu ovog, ali i drugih iskustava na uvođenju rodne perspektive u lokalne politike, mogu se formulisati preporuke koje će olakšati prikupljanje podataka, ali i druge aspekte izrade dokumenata:

1. Uvođenje rodne perspektive u strateške planove i druge dokumente i odluke na lokalnom nivou potpada pod nadležnost lokalnih mehanizama, kao skupštinskih tela ili tela pri izvršnoj vlasti. U svaki proces

donošenja odluka trebalo bi uključiti predstavnike/cela za ravnopravnost polova;

- 2. U cilju obezbeđivanja ostvarenosti nadležnosti, mehanizme bi trebalo osnaživati za sprovođenje rodne analize;**
- 3. Kako bi se obezbedila neometana saradnja mehanizama sa drugim institucijama i organizacijama na nivou opštine, potrebno je senzibilisati zaposlene u lokalnoj upravi i institucijama za pitanja rodne ravnopravnosti;**
- 4. Primena zakonskih odredbi o podacima razvrstanim po polu, za sve institucije, uključujući i preduzeća sa više od 50 zaposlenih bi olakšala proces rodne analize i planiranja mera.**

3. Analiza podataka u skladu sa strukturom lokalnih planova upravljanja otpadom

Nakon prikupljanja i obrade prikupljenih podataka organizovani su sastanci sa predstavnicima MORG kako bi se na osnovu analize podataka definisalo trenutno stanje i identifikovale mere koje će otkloniti rodnu neravnopravnost i omogućiti poboljšanje položaja žena.

Ovo je veoma važan segment jer omogućuje da se unutar lokalnih samouprava stvore kapaciteti za sprovođenje rodne analize - da na osnovu podataka uočavaju rodne obrasce i predviđaju mere kojima bi se oni mogli otkloniti.

Pri razmatranju mera i aktivnosti polaznu osnovu činila je ranije definisana struktura lokalnih planova upravljanja otpadom, gotovo jedinstvena za sve opštine. Lokalni planovi za upravljanje otpadom su strukturisani tako da sadrže:

1. opšte podatke o opštini,
2. institucionalni okvir upravljanja otpadom,
3. trenutno stanje upravljanja otpadom u opštini,
4. opcije upravljanja otpadom koje uključuju procenjene buduće količine otpada,
5. način prikupljanja, odlaganja, tretmana, transporta otpada,
6. socioekonomski aspekt i
7. strateške i institucionalne promene koje je potrebno preduzeti u cilju implementacije planova.

Utvrđeno je da je potrebno osigurati da i žene i muškarci imaju jednaku korist od predviđenih promena, da implementacija aktivnosti bude u skladu sa potrebama stanovništva i kapacitetima opštine i predvideti afirmativne mere u skladu sa položajem određenih grupa kakve su žene, žene sa sela, Romi.

²⁴ Ove institucije definisane su u okviru projekta GIZ-SLS, a to su: industrija, farme, medicinske ustanove, lokalna samouprava, komunalna preduzeća.

²⁵ Podaci iz sekundarnih izvora su svi oni koji su postojali pre sprovođenja konkretnog istraživanja, dok su primarni odnosno, iz primarnih izvora, oni koji su prikupljeni za potrebe konkretnog istraživanja, posebnim instrumentima, na posebnom uzorku i sa specifičnim ciljem.

Da se vratimo korak unazad: dakle, imamo podatke o ženama i muškarcima u različitim relevantnim oblastima koje smo definisali. Isto tako imamo strukturu planova upravljanja otpadom koju možemo pojednostavljeno prikazati kao: opis trenutnog stanja za lokalnu zajednicu i nastajanje i upravljanje otpadom i neophodne izmene trenutnog stanja i aktivnosti kojima se one postižu. Ove promene nisu samo tehničko - tehnološke prirode.

Nosioci aktivnosti koje će rezultirati izmenom sistema upravljanja otpadom su različiti akteri u zajednici. Njih smo definisali i o njima prikupili raspoložive podatke. Sada predstoji procena potrebnih aktivnosti aktera i njihovog kvaliteta kako bi se s jedne strane obezbedile potrebne promene, a sa druge strane osigurala dobit za žene i muškarce u datoj zajednici.

Na osnovu podataka videli smo²⁶:

- žene su manje zaposlene u komunalnim preduzećima na poslovima uklanjanja i transporta otpada
- žene su, uopšte, manje zaposlene
- žene ne učestvuju u odlučivanju u lokalnoj samoupravi na jednak način sa muškarcima, a ne participiraju u dovoljnoj meri ni druge grupe kao što su organizacije civilnog društva ili pripadnici/e manjinskih grupa
- civilni sektor nije dovoljno razvijen i nema kapacitete
- mala i srednja preduzeća su slabo razvijena, a onih koja se bave delatnostima vezanim za otpad gotovo da i nema
- u skoro svim opštinama postoje naselja, najčešće romska i/ili ruralna koja su nehigijenska

Iz sekundarnih podataka znali smo:

- žene su pretežno zadužene za staranje o higijeni u domaćinstvu, brigu o deci, spremanje hrane
- nemaju dovoljno znanja, veština, kapitala, odnosno imaju manje ovih resursa i kapaciteta od muškaraca
- u opštinama u Vojvodini postoji znatan udeo siromašnog stanovništva
- pripadnici/e romske populacije se neretko izdržavaju od prikupljanja sekundarsnih sirovina

U planove je, dakle, trebalo ugraditi mere koje će umanjiti negativne posledice postojećih trendova i koje će omogućiti uključenost svih relevantnih subjekata. Definisani su segmenti²⁷ u kojima je ovo moguće:

- INSTITUCIONALNI OKVIR UPRAVLJANJA OTPADOM - učešće žena u ovim institucijama i među odgovornim subjektima i
- SOCIO-EKONOMSKI ASPEKTI, i to poglavljima „Razvijanje javne svesti“, „Učešće javnosti“, „Zapošljavanje i samozapošljavanje“ i „Finansijske mogućnosti opština i korisnika“.

Bilo je značajno uskladiti mere koje bi doprinele ostvarivanju rodne ravnopravnosti i poboljšanju položaja žena sa tehničkim mogućnostima i zahtevima koji se odnose na prikupljanje, odlaganje, transport, preradu otpada, kako se ne bi suviše izašlo izvan nadležnosti i dometa lokalnih planova upravljanja otpadom.

4. Formulisanje mera tokom izrade akcionih planova

Kada smo odredili aktere i opšte ciljeve bilo je potrebno identifikovati korisnike i nosioce svake od aktivnosti, zatim utvrditi da li određena aktivnost ima uticaja na položaj žena i muškaraca, predvideti mere kojima će se uvažiti potrebe i uslovi života žena i one koje će doprineti osnaživanju žena i razviti indikatore razvrstane po polu koji će omogućiti praćenje sprovođenja akcionih planova.

Rodni indikatori. Svi podaci su prikazani za žene i muškarce u delovima koji su se odnosili na demografske, socijalne i ekonomske podatke o opštini, učešću žena u svim relevantnim institucijama i organizacijama, preduzećima, učešće žena u obukama i drugim aktivnostima i sl. Podaci razvrstani po polu, odnosno o učešću žena ugrađeni su i u plan sprovođenja, odnosno akcioni plan.

Kako bismo što bolje ilustrovali ovaj proces prikazaćemo primere konkretnih odeljaka nekih od planova u nastavku.

INSTITUCIONALNI OKVIR UPRAVLJANJA OTPADOM

U ovom segmentu planova akcenat je na institucijama koje su na lokalnom nivou relevantne: komunalna preduzeća, lokalna samouprava i tela za komunalne delatnosti, urbanizam, razvoj, zaštitu životne sredine i sl.

Za nas je ovde relevantno učešće žena u ovim telima, kako bi se obezbedila njihova participacija u donošenju odluka (ovo je i u skladu sa *Zakonom o ravnopravnosti polova*).

Podaci za Beočin, na primer, su pokazali da tamo žene ne učestvuju u ovim telima. U Bečeju, s druge strane, učestvuju, ali u pitanjima koja se ne tiču donošenja odluka o investicijama i to u jednom aspektu daje odgovor na iduće pitanje: ko kontroliše resurse?

²⁶ Ovo su samo neki od generalnih nalaza koji treba da ilustruju proces i nisu svi podaci korišćeni za izradu planova, koji se razlikuju za svaku od opština, a koje zbog ograničenog obima nismo u mogućnosti ovde da prikažemo.

²⁷ Kompletan sadržaj planova LPUO videti u Prilogu 3 (strana 36).

U Srbobranu je žena na čelu komunalnog preduzeća, ali u okviru lokalne samouprave i njenih tela žene su podzastupljene.

U *Zakonu o ravnopravnosti polova* i drugim dokumentima na međunarodnom nivou, pa čak i u *Agendi 21*, sveobuhvatnom planu akcije u svakoj oblasti uticaja čovečanstva na životnu sredinu, predviđaju se akcije čiji je cilj da osiguraju učešće žena u donošenju odluka. Stoga je potrebno kreirati mere koje će ovo omogućiti i osigurati. Siguran način da se ovo postigne je predviđanje kvota.

SOCIO-EKONOMSKI ASPEKTI

U planovima je ovaj segment definisan kao „uključivanje i saradnja različitih zainteresovanih aktera koji se mogu klasifikovati u 2 grupe:

- primarni korisnici - građani i građanke koji primaju usluge
- sekundarni - lokalna samouprava i druge institucije, preduzeća, nevladine organizacije“.

Bilo je, prvenstveno, potrebno odrediti koje vrste odnosa i saradnje ovde mogu biti relevantne a zatim krenuti od prvog koraka - sagledati podatke u učešću žena u ove dve grupe, primarnih i sekundarnih korisnika.

Odnosi i saradnja aktera, odnosno njihovo učešće, definisano je planovima u sledećim aktivnostima:

- prikupljanje i segregacija otpada
- dijalog i donošenje odluka
- podizanje javne svesti, informisanje i edukacija stanovništva
- širenje institucionalnog okvira za upravljanje otpadom - na formalni privatni sektor, kao što su susedstva, mala i srednja preduzeća u privatnom vlasništvu, nevladine organizacije, asocijacije i sl.

Cilj: Postići transparentan proces, uključiti što više lokalnih aktera, kroz dijalog doneti odluke koje najviše zadovoljavaju potrebe lokalne zajednice i svih grupa u njoj i izbeći otpore.

UKLJUČIVANJE GRAĐANA U IZMENJENI PROCES PRIKUPLJANJA, SELEKCIJE I ODOŠENJA OTPADA

Uključivanje građana znači prvenstveno prikupljanje otpada iz domaćinstva na mestu nastanka, kao i učešće u donošenju odluka sa ciljem što bolje implementacije inovacija u upravljanju otpadom. Građane je osim toga, moguće uključiti i u prikupljanje i selekciju otpada van domaćinstva.

Ipak, pre svega toga, kako ćemo znati koji od predloženih modela za kolekciju otpada na primer, najbolje odgovaraju potrebama građana? Da bismo to znali važno je rešenja predstaviti korisnicima - građanima i ispitati najpoželjniji model prikupljanja otpada u zajednici.

Da bi građani i građanke mogli da se izjasne i u potpunosti uključe u planiranje promena i procesa, važno je predstaviti im proces. Kako je to moguće uraditi?

1. posredstvom medija
2. organizovanjem informativne kampanje od vrata do vrata u kojima će građanima biti predstavljen proces, ključne promene, a ujedno će biti ispitane i njihove potrebe i preferencije u vezi sa prikupljanjem otpada i izmenama usluga komunalnog preduzeća i drugih institucija.
3. organizovanjem sastanka u mesnim zajednicama sa stanovništvom, ali i formalnim privatnim sektorom - udruženjima građana.

Ovde je neophodno uključiti i ženske organizacije, kao i obezbediti prisustvo građanki. Time se obezbeđuje formulisanje mera i zaključaka koje više odgovaraju potrebama i doprinose poboljšanju položaja žena.

Kakve će biti posledice izmenjenog sistema prikupljanja otpada na Romsku populaciju ili građane i građanke koji ostvaruju profit od neformalnog prikupljanja sekundarnih sirovina?

Biće im uskraćen velik deo izvora prihoda.

Neformalni sakupljači otpada, odnosno sakupljači sekundarnih sirovina žive ispod donje granice siromaštva, bez socijalne i zdravstvene zaštite, rade u nehigijenskim uslovima, bez adekvatne opreme i zaštite. Promenama koje su predviđene njima će biti onemogućen ili otežan pristup resursima, a i uspeh određenih mera je doveden u pitanje.

Isti efekat, razvrstavanja i uklanjanja otpada bi se postigao i ukoliko bi se oni koji skupljaju sekundarne sirovine zvanično uključili u ove procese - prikupljanje selektovanog otpada, selekcija otpada, opasnog, kabastog otpada, transport i selekciju na izvoru nastanka ili na mestima prikupljanja.

Otpad je razdvojen i uklonjen, građani i građanke su ostvarili prihod i postignuta je institucionalizacija jedne delatnosti.

SELEKCIJA I PRIKUPLJANJE OTPADA IZ DOMAĆINSTVA

Rodne uloge u domaćinstvu su takve da su žene te koje pripremaju hranu, staraju se o higijeni, odnosno obavljaju 2/3 neplaćenog rada u domaćinstvu, utiču na to da su žene zadužene za selekciju, segregaciju i odnošenje otpada

Šta bi moglo da se dogodi ukoliko se sakupljači sekundarnih sirovina zanemare?

Osim što bi jedan deo, posebno romske populacije ostao bez izvora prihoda, moglo bi da dođe do ilegalnog učešća u selekciji i transportu otpada što bi dovelo do stvaranja još jedne sive zone.

Rubna naselja, seoska i vikend naselja i romska naselja u opštinama su izolovana, bez adekvatne infrastrukture i adekvatnih komunalnih usluga.

Izmena sistema upravljanja otpadom trebalo bi da komunalne usluge u ovim područjima učini dostupnim.

Zbog nepovoljnih uslova stanovanja i materijalnog položaja stanovništva u romskim naseljima potrebno

je predvideti posebne mere kojima će i ova naselja biti uključena u izmenjeni plan uklanjanja otpada, uz konsultacije sa stanovništvom putem fokus grupa i javnih rasprava.

Neophodno je da žene iz ruralnih područja takođe budu uključene u sve mere i aktivnosti koje se sprovode, kao i da se unapredi infrastruktura u ruralnim područjima kako bi se poboljšali uslovi života žena i muškaraca. Implementacijom ovog plana svakako će se podići kvalitet usluga u ruralnim područjima što će doprineti poboljšanju položaja žena u ruralnim područjima.

Jedan od problema žena na selu je i loša infrastruktura i nezadovoljavajuća higijena. Promenama u sistemu ovo može biti ublaženo ili čak otklonjeno, čime se ujedno i poboljšavaju uslovi života seoskih žena.

iz domaćinstva. Ovakva podela uloga utiče na potrebe koje one imaju u vezi sa uslugama odnošenja otpada - kvalitetom, lokacijom, načinom prikupljanja, frekvencijom i cenom.

Žene će, imajući u vidu potrebno vreme radije želeti da opredele sredstva za usluge odnošenja otpada iz domaćinstva i čvrstog otpada iz domaćinstva, dok muškarci možda na to neće biti spremni.

Planovima je predviđeno razvrstavanje otpada iz domaćinstva na mestu nastanka, zatim posebno odvajanje opasnog otpada, medicinskog otpada u zdravstvenim ustanovama i sl.

Da bi otpad mogao da se odvaja na izvoru nastanka generatori i generatorke otpada moraju biti obučeni i informisani o procedurama, kako bi selekciju otpada izvršili na adekvatan način i kako bi se sprečili eventualni rizici po zdravlje.

Žene su u okviru domaćinstva, na osnovu rodničkih i porodičnih uloga dominantno odgovorne za higijenu i uopšte selekciju najvećeg dela otpada iz domaćinstava. Stoga je potrebno uključiti prvenstveno žene u obuke koje se odnose na generisanje otpada, njegovu selekciju i odlaganje.

Organizovati obuke za građane za primarnu selekciju i generisanje otpada iz domaćinstva, gde je neophodno uključiti žene. Organizovati konsultacije u mesnim zajednicama i naseljima oko mogućnosti da se građani uključe u prikupljanje i samoprikupljanje otpada u saradnji sa nevladinim organizacijama. Predložiti mogućnosti za periodično prikupljanje čvrstog otpada iz domaćinstava i drugih reciklažnih sirovina od vrata do vrata, kao i mogućnosti naplate komunalnih usluga od vrata do vrata.

U skladu sa rodničkim obrascima preporučljivo je da, ukoliko se uvede neka od ovih mera, otpad prikupljaju žene, jer će žene koje su pretežno kod kuće i u domaćinstvima zadužene za selekciju otpada biti poverljivije prema ženama, dok eventualnu naplatu ovim putem treba da obavljaju muškarci, zbog otpora koji mogu da postoje.

IZMENA KULTURNIH OBRAZACA I NAVIKA STANOVNIŠTVA

Kod nas je još uvek prisutna navika, posebno u gradskim sredinama, da se smeće baca kroz prozor, da se papirići bacaju na ulicu, da se automobili parkiraju na zelene površine. Ovo je posledica kulturnih obrazaca i neodgovornosti prema okruženju i životnoj sredini.

Osim sankcionisanja ovakvog ponašanja, potrebno je raditi na izmenama stavova stanovništva o otpadu, edukovanju stanovništva, podizanju javne svesti. Ovo se može učiniti prvenstveno stvaranjem novih mogućnosti i navika, promocijom novih navika u odnosu prema životnoj sredini, edukacijom stanovništva uključujući i decu školskog uzrasta, kako bi se od „malih nogu“ radilo na odgovornom odnosu prema životnoj sredini.

Pri organizovanju edukacija, edukativnih kampanja i distribucije informativnog materijala potrebno je voditi računa o različitim kategorijama stanovništva i učiniti informacije svima dostupnim.

- Žene su glavni agensi socijalizacije dece i time mogu da budu ključni faktori izmene stavova i ponašanja u vezi sa otpadom, stoga je kampanje neophodno prilagoditi ženama kroz vizuelni aspekt, način distribucije materijala, sadržaj.

- Uključiti škole i druge institucije na lokalnom nivou
- Informativne emisije i druge informativne materijale je potrebno emitovati i pripremiti i na jezicima nacionalnih manjina koje žive u datoj zajednici.

Nosioci aktivnosti su lokalna samouprava, javna preduzeća u saradnji sa lokalnim medijima i drugim organizacijama.

DONOŠENJE ODLUKA I PLANIRANJE MERA

Žene i muškarci imaju različite rodne uloge i sa tim povezane aktivnosti, kao i različit odnos prema javnom zdravlju i životnoj sredini. Posebno na lokalnom nivou, ove i druge rodno uslovljene razlike oblikuju potrebe odnosno vrste usluga i servisa koje su potrebne ženama od strane države, zajednice odnosno lokalne zajednice. Zbog toga je važno omogućiti ženama participaciju u donošenju odluka na lokalnom nivou i razvoju usluga.

- U skladu sa *Zakonom o ravnopravnosti polova* i drugim zakonskim aktima potrebno je obezbediti učešće 30% žena u svim telima koje se bave upravljanjem otpadom ili zaštitom životne sredine na teritoriji opštine, kao i u svim strukturama u okviru javnih preduzeća ili lokalne samouprave.
- Prilikom organizovanja javnih rasprava ženske nevladine organizacije i romske nevladine organizacije moraju biti uključene u planiranje politika i mera na lokalnom nivou.
- U skladu sa nadležnostima lokalne samouprave, zakonskog i institucionalnog okvira potrebno je obezbediti saradnju između lica/tela zaduženih za sprovođenje ovog plana, kao i drugih lica/tela zaduženih za životnu sredinu u opštini sa mehanizmom za ravnopravnost polova i drugim predstavnicima/cama institucija koje se bave zaštitom prava u samoj lokalnoj samoupravi. Kao pretpostavka ovog procesa nameću se obuke i podizanje kapaciteta ovih tela u lokalnim samoupravama kao i njihovo osnivanje. Neophodno je uključiti Koordinatora/ku za romska pitanja²⁸ u planiranje i sprovođenje mera.

Kako ovakve mere ne bi ostale prepuštene slučaju i volji pojedinaca potrebno je kvotu za javna preduzeća i ostala tela ugraditi u dokumente koje donosi Skupština opštine. Najlogičnije je da ove aktivnosti inicira i za njih lobira lokalno telo za ravnopravnost polova.

ZAPOŠLJAVANJE I SAMOZAPOŠLJAVANJE

Nove aktivnosti znače i nova ulaganja, ali i nove dostupne resurse i potencijalni profit. Znače takođe i upotrebu novih tehnologija i osnivanje novih preduzeća za delatnosti u obla-

sti reciklaže, pa čak i poluprivatnih ili privatnih preduzeća za pružanje komunalnih usluga.

S druge strane, realnost pokazuje da žene manje koriste savremene i nove tehnologije, da su, generalno, manje zaposlene i više siromašne od muškaraca, zauzimaju niže i manje plaćene društvene i ekonomske pozicije.

Žene su u prikupljanje i upravljanje otpadom uključene takođe na pozicijama koje zahtevaju niže obrazovanje, manje veština i obuke, manje su plaćene. Ovo se u Vojvodini posebno odnosi na neformalno prikupljanje otpada, sivu i crnu ekonomiju, dok u javnim komunalnim preduzećima žene ne rade na prikupljanju otpada već i tamo gde ih ima u značajnijem broju među zaposlenima, ali obavljaju administrativne poslove.

Nacionalna strategija predviđa, kao i drugi dokumenti usvojeni u AP Vojvodini (a navedeni u obrazloženju mera i aktivnosti u aneksu planova) koji posebno insistiraju na ekonomskom osnaživanju žena. Ekonomska samostalnost je preduslov suzbijanja ostalih vidova diskriminacije žena.

U *Strategiji za ravnopravnost žena i muškaraca* od 2010. do 2015. godine koju je donela Evropska komisija, posebna pažnja se daje na ženskom preduzetništvu.

One još uvek čine samo 30% preduzetnika.

U AP Vojvodini postoje značajni programi koji uključuju i afirmativne mere za žene preduzetnice, ali se ove informacije ponekad ne distribuiraju dovoljno adekvatno sa lokalnog nivoa, niti na lokalnom nivou ima dovoljno inicijativa kojima bi se ove mere podržale.

Sve što je ekonomski isplativo ili potencijalno isplativo mora biti u jednakoj meri dostupno i ženama i muškarcima. To je odgovor na pitanje „*Ko šta ima?*“.

Šta su neke od prepreka za žene u biznisu:

- nedostatak početnog kapitala (malo žena ima nekretnine na svom imenu)
- kulturni ambijent koji nije podržavajući za žene u biznisu, a posebno ne u oblastima koje su tradicionalno muške, kao što je bilo koja vrsta industrije, pa i reciklaža.

Usled izmene delatnosti otvaraju se mogućnosti za nova mala i srednja preduzeća. Žene su znatno siromašniji deo populacije i u znatno manjem procesu vlasnice malih i srednjih preduzeća. Potrebno je omogućiti ženama vlasnicama preduzeća da imaju jednake uslove za ulaganja i stvoriti mogućnosti da se u oblasti preduzetništva formulišu afirma-

²⁸ Zakon o lokalnoj samoupravi predviđa formiranje saveta za međunacionalne odnose na lokalnom nivou, u opštinama u kojima postoji više od 5% pripadnika nacionalnih manjina. Pre 2005. samo u 1 opštini (Leskovac) su ovi saveti ili lokalna samouprava uopšte imali osobu ili lice zaduženo za položaj Roma. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa misijom OEBS u Srbiji je pokrenulo inicijativu za zapošljavanje Romskih koordinatora u opštinama. Cilj zapošljavanja koordinatora je integracija Roma i romskih pitanja u lokalnu samoupravu i bolje povezivanje Roma sa sistemom lokalne samouprave.

tive akcije i podsticajne mere za osnivanje preduzeća od strane žena ili zapošljavanje žena u onim čiji su osnivači i vlasnici muškarci, informisati i motivisati žene da se bave preduzetništvom u ovoj oblasti, kao i primeniti podsticajne mere. Isto tako ženama je potrebno obezbediti pristup tehnologijama i znanju. Potrebno je omogućiti da ženama budu dostupne obuke, informacije, tehnologija i sredstva.

Potrebno je primeniti podsticajne mere za samozapošljavanje Roma i mere za razvoj postojećih preduzeća u oblasti otpada i sekundarnih sirovina.

Delatnosti komunalnih preduzeća će se menjati i biće potrebno usvajanje novih znanja i veština. Ukoliko se malobrojne žene isključe iz ovog procesa, neće imati jednake šanse kao i muškarci za zapošljavanje i ostajanje na novim radnim mestima. Zato je potrebno osigurati učešće žena u svim edukacijama i obukama.

Možda je ovo mesto da spomenemo i indikatore. Indikatori odnosno pokazatelji, su egzaktni podaci o stanju u nekoj oblasti, na osnovu kojih je, kada se prikupljaju uz vremensku distancu, moguće pratiti i nastale promene.

Indikatori mogu biti samo prosti pokazatelji zastupljenosti žena među onima koji su prošli određene obuke. Ali indikatori će biti i broj zaposlenih žena u komunalnim delatnostima u datoj zajednici za pet godina. Ukoliko on ostane isti ili se smanji potrebno je dalje tražiti uzroke.

Kao što je napomenuto, uočljiva je tendencija da se prikupljanje otpada prebacuje sa javnog na formalni privatni odnosno civilni sektor, i u tim slučajevima se neretko događa da preko 70% pojedinaca angažovanih od strane opština i dodatno plaćenih za to, budu muškarci. Zbog ciljeva povećanja

nja stope zaposlenosti žena potrebno je obezbediti mere kojima će se uspostaviti mehanizmi koji garantuju ravnopravan pristup radnim mestima i slobodnom izboru profesija, stručnim obukama, informacijama, znanjima i veštinama, kako bi se žene učinile potpuno konkurentnim u određenim oblastima. Imajući u vidu znatnu podzastupljenost žena među zaposlenima koji rade na prikupljanju, selekciji i odnošenju otpada, potrebno je predvideti afirmativne mere za obuke, prekvalifikacije i zapošljavanje žena u okviru ovih delatnosti kako bi se izmenio rodno zasnovani obrazac i omogućilo i ženama da se u većoj meri bave ovim poslom i zapošljavaju u komunalnim preduzećima.

U planiranje mera i aktivnosti neophodno je uključiti nevladine organizacije, posebno romske i ženske, koje imaju mogućnost i tendenciju da prerastu u zadrugne ili mala preduzeća, a i omogućavaju participaciju različitih grupa stanovništva. Ovo je potrebno raditi planski.

Ženske nevladine organizacije su značajan socijalni kapital lokalnih zajednica, posebno zbog podataka koji su prikupljeni 2006.²⁹, a koji se odnose na ženske seoske organizacije u Vojvodini. Ovi podaci pokazuju da se gotovo sve ženske grupe rado angažuju na uređenju lokalne zajednice. Uglavnom bez nadoknade.

Konkretna mere date su u Akcionom planu gde su navedeni i indikatori. O indikatorima je bilo reči i gore. Ono što je najznačajnije za mogućnost praćenja mera je vođenje statistike sa podacima razvrstanim po polu.

Ovo je predviđeno i planovima, ali i zakonskom regulativom. Zbog toga, između ostalog, ovi planovi predstavljaju samo konkretizaciju i implementaciju šireg strateškog okvira na lokalnom nivou.

Da bi se akcioni plan i ciljevi u oblasti ostvarivanja rodne ravnopravnosti mogli ostvariti, potrebno je dosledno sprovesti Zakon i ispuniti nekoliko preuslova. Ovo su zapravo preporuke i naučene lekcije iz ovog procesa.

1. Neophodno je prikupljati podatke i to podatke razvrstane po polu.
2. Analizirati postojeće lokalne dokumente, programe i politike i dobro poznavati domaći i međunarodni okvir u oblasti rodne ravnopravnosti.

Sve ovo zajedno čini osnovu i obrazloženje za bilo kakve aktivnosti u ovoj oblasti.

1. Osnivati i jačati lokalne mehanizme za rodnu ravnopravnost.
2. Prikupljati i distribuirati informacije o postojećim programima i svaku meru koja se predviđi uvrstiti u dokumente odnosno pravno uobličiti.
3. Koristiti afirmativne akcije, posebno u zapošljavanju i formulisati jasne zahteve kada je u pitanju učešće žena.
4. Kada god je moguće ispitati mišljenje i potrebe stanovništva i obezbediti participaciju organizacija civilnog društva, posebno one koje se bave ostvarivanjem prava ranjivih grupa.

²⁹ Istraživanje Pokrajinskog zavoda za ravnopravnost polova.

5. Izrada akcionog plana i rodni indikatora³⁰

SEGMENT PLANA UPRAVLJANJA OTPADOM	RODNI ASPEKT	POTREBNI PODACI	IZVORI PODATAKA
Podaci o opštini: - teritorija i stanovništvo - ekonomska i privredna aktivnost - geološke, hidrološke, klimatske karakteristike - saobraćajna infrastruktura	Broj stanovnika, etničke grupe i njihova teritorijalna rasprostranjenost; Zaposlenost i nezaposlenost žena, žensko preduzetništvo, prihodi;	Svi podaci o stanovništvu i ekonomskoj aktivnosti razvrstani po polu. Ovome se mogu dodati i podaci o institucionalnom okviru i socijalnom kapitalu lokalne zajednice. Žene na mestima odlučivanja.	Lokalna samouprava. Nacionalna služba za zapošljavanje. Zavod za statistiku.
Institucionalni okvir upravljanja otpadom	Analiza institucionalnog okvira - da li i na koji način isti uključuje žene i muškarce;	Dokumenti koji čine institucionalni okvir upravljanja otpadom; Rad javnih preduzeća i organa lokalne samouprave za ovu oblast - učesće žena među zaposlenima, donosiocima odluka, direktorima javnih preduzeća, organa opštine;	Lokalna samouprava. Javna preduzeća. Dokumenti na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou.
Stanje u oblasti upravljanja otpadom: - Vrste, količine i sastav otpada - Sakupljanje otpada i transport - Reciklaža otpada i drugi oblici iskorišćenja - Druge opcije tretmana - Odlaganje otpada - Industrijski i opasan otpad - Ostale vrste otpada	S obzirom da se radi o tehničkim i tehnološkim aspektima malo je prostora za rodni aspekt. Moguće je sagledavati uključenost žena u upravljanju otpadom.	Podaci o broju žena u komunalnim preduzećima i drugim privrednim subjektima kao što su preduzeća koja se bave recikliranjem.	Komunalna i druga preduzeća. Opciono: primarni podaci iz anketa i intervju sa građanima i građankama.

³⁰ Akcioni plan sa razvijenim indikatorima se nalazi u prilogu.

SEGMENT PLANA UPRAVLJANJA OTPADOM	RODNI ASPEKT	POTREBNI PODACI	IZVORI PODATAKA
<p>Strateški okvir i potrebne promene:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Porast količina komunalnog otpada - Potrebne promene u sistemu upravljanja otpadom - Opcija tretmana i iskorišćenja otpada - Pretovarne stanice u opštini 	<p>Ovaj segment planova se odnosi na način prikupljanja, lokacije prikupljanja otpada i količine otpada, za koje je zaduženo lokalno komunalno preduzeće. Rodni aspekt se odnosi na rad sa stanovništvom, obuke zaposlenih u komunalnim i drugim preduzećima i on je naveden u odeljku o socioekonomskom aspektu u skladu sa sadržajem planova.</p>	/	/
<p>Socio - ekonomski aspekt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijanje javne svesti - učešće javnosti - uključivanje građana u izmenjeni proces prikupljanja, selekcije i odnošenje otpada - zapošljavanje i samozapošljavanje - finansijske mogućnosti opština i korisnika 	<p>Rad sa stanovništvom, rad sa građanima i građankama za razvijanje javne svesti, selekciju i segregaciju otpada u domaćinstvu, konsultovanje u vezi sa procesom odnošenja otpada, mogućnosti za uključivanje građana u akcije prikupljanja otpada, mere za samozapošljavanje i zapošljavanje ranjivih grupa i žena, afirmativne akcije i podsticajne mere;</p>	<p>Socio - demografski podaci o opštini;</p>	<p>Jedna od aktivnosti je prikupljanje podataka i konsultacije sa stanovništvom u vezi sa najpoželjnijim oblicima prikupljanja otpada, mogućnostima za njihovo uključivanje, kao i konsultacije sa lokalnom samoupravom i drugim institucijama u vezi sa mogućnostima za zapošljavanje i samozapošljavanje građana i građanki.</p>

6. REZIME - Proces u koracima

Ovi elementi se mogu smatrati ključnim za uvođenje rodne perspektive u lokalne politike:

- **oslanjanje na normativni i strateški okvir i ciljeve postavljene u politici rodne ravnopravnosti od globalnog do lokalnog nivoa**
- **prikupljanje podataka razvrstanih po polu koji govore o položaju i potrebama žena i muškaraca**
- **analiza posljedica politika i programa na žene i muškarce**

Potrebno je analizirati normativni okvir i definisati ciljeve.

Na osnovu ovoga utvrditi oblasti koje su relevantne za rodnu analizu i zatim prikupiti podatke razvrstane po polu ili za svaku oblast prikupljati podatke razvrstane po polu i tako utvrditi da li postoji razlika u podacima za žene i muškarce.

Podaci koje je potrebno prikupiti su o **učešću žena** u ciljnim grupama, nosiocima aktivnosti, među donosiocima odluka, korisnicima usluga.

Podaci o **resursima** i raspodeli resursa.

Podaci o potrebama korisnika/ca prikupljanjem primarnih podataka, kada god je to moguće.

Na osnovu podataka uočiti: da li i gde postoje razlike između žena i muškaraca. Ukoliko postoje, dati odgovor o uzrocima ovih razlika. Na osnovu definisanih uzroka, potvrđenih podacima predvideti aktivnosti i mere koje će:

- **omogućiti učešće žena**
- **poboljšati položaj žena**
- **obezbediti uključenost žena**

Dakle **ili osigurati** uključenost i ravnopravan položaj **ili stvoriti uslove** za uključenost i ravnopravan položaj.

Kada to nije moguće odnosno kada žene u datim okolnostima ne mogu pod jednakim uslovima da učestvuju, koriste i kontrolišu resurse potrebno je predvideti afirmativne akcije – privremene mere koje će se primenjivati posebno na žene i predstavljati olakšice. Primeri su subvencije za žene preduzetnice ili kvote za mesta odlučivanja.

RAZMISLITI: Kako položaj žena o kome govore podaci i način života žena, utiču na njihove potrebe, interese i mogućnosti, a kako sa druge strane može da utiče na ostvarivanje aktivnosti.

PRILOG 1. Akcioni plan u okviru LPUO za opštinu Bački Petrovac

Uvođenje integralnog sistema upravljanja otpadom					
R. br.	Aktivnost	Odgovorni subjekti	Rok	Način realizacije	Pokazatelj uspeha
1.	<p>Donošenje opštinske odluke kojom se uređuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upravljanje čvrstim otpadom u opštini • sakupljanje i transport otpada (povećanja obuhvata sakupljanja) • postupak sakupljanja i upravljanja posebnim tokovima otpada • postupak sakupljanja i upravljanja opasnim otpadom iz domaćinstva • sakupljanje i upravljanje reciklabilnim otpadom • sakupljanje i upravljanje ambalažnim otpadom • nabavka svih vrsta kanti i kontejnera za sakupljanje otpada. 	Opština	2011.	Donošenje odluke sa navedenim sadržajem.	Donošenje odluke. Sakupljanje i upravljanje svim vrstama otpada u skladu sa planom.
2.	Institucionalne i organizacione aktivnosti i mere u okviru opštinske uprave u skladu sa novom opštinskom odlukom	Opština	2012.	Analiza postojeće strukture i mogućnosti zaposlenih u institucijama.	Definisanje i imenovanje lica koja će prioritetno raditi na pitanjima upravljanja otpadom.
3.	Obezbeđivanje realnog finansijskog plana za pokriće svih troškova definisanih u Planu upravljanja otpadom.	Opština; Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom; Donacije;	2011.	Konstrukcija izvora finansiranja za pokriće svih daljih zahteva i obaveza.	Određivanje tarife koje su adekvatne zahtevanim rešenjima oko upravljanja otpadom.
4.	Analiza kapaciteta postojećih učesnika u procesu upravljanja otpadom na nivou opštine i njihovih mogućnosti za sprovođenje planom predviđenih mera i aktivnosti.	Opština; JKP Progres; JKP Komunalac; DOO Gloakvalis;	2011.	Potrebno je utvrditi da li postojeća preduzeća mogu nastaviti poslovanje u skladu sa planom predviđenim aktivnostima	Urađena analiza koja će dati odgovore da postojeća preduzeća mogu ili ne mogu da posluju u skladu sa datim planom.

5.	Donošenje odluke o pristupanju Regionu upravljanja otpadom.	Opština	2011.	Donošenje odluke o zajedničkom rešavanju upravljanja otpadom u Regionu.	Doneta odluka i usvojena na svim Skupštinama opština članicama Regiona.
6.	Izrada i usvajanje međuopštinskih sporazuma o zajedničkom upravljanju otpadom.	Opština	2011.	Izrada sporazuma u saradnji sa ostalim opštinama Regiona upravljanja otpadom.	Usvojen sporazum na Skupštinama opština Regiona.
7.	Izrada Regionalnog plana upravljanja otpadom.	Opština	2011.	Izrada Regionalnog plana na bazi karakteristika opština Regiona.	Usvojen regionalni plan od strane svih opština članica Regiona.
8.	Institucionalne i organizacione aktivnosti i mere u okviru preduzeća zaduženog za sakupljanje i upravljanje otpadom u skladu sa novom opštinskom odlukom i definisanje novih odgovornosti.	Opština	2012.	Analiza postojećih resursa, organizacije, definisanje potrebnih funkcionalnih, kadrovskih, stručnih i tehničkih promena.	Restrukturirano JKP kao moderno preduzeće.
9.	Organizacija službe za izdavanje dozvola.	Opština	2011.	U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom opština izdaje dozvole za rad sa otpadom: <ul style="list-style-type: none"> • rad na sakupljanju • rad na tretmanu otpada 	Svi prevoznici, sakupljači i postrojenja za tretman poseduju odgovarajuće dozvole.
10.	Uspostavljanje informativne službe za upravljanje komunalnim, opasnim i posebnim tokovima otpadom.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom	2011.	Uspostavljanje „call“ centra koji će davati informacije građanima i privrednicima o pravilnom postupanju sa otpadom na teritoriji opštine.	Osnivanje informativne službe.
11.	Aktivnosti na edukaciji stanovništva o upravljanju: <ul style="list-style-type: none"> • Reciklabilnim materijalima • Posebnim tokovima otpada • Medicinskim otpadom • Otpadom životinjskog porekla • Opasnim otpadom iz domaćinstva • Opasnim otpadom iz industrije 	Opština i preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom	2011. - 2012.	Organizovanje edukativnih kurseva za privrednike, industriju, medicinske ustanove i druge organizacije sa ciljem edukacije zaposlenih.	Realizacija kurseva.
12.	Revizija lokalnog plana upravljanja otpadom nakon završetka izrade regionalnog plana upravljanja otpadom.	Opština	2012.	Usklađivanje postojećeg lokalnog plana sa budućim regionalnim planom upravljanja otpada, nakon usvajanja regionalnog plana u Skupštinama opština svih članica regiona.	Revizija i usvajanje izmena lokalnog plana.

13.	Izrada investicionog plana komunalnog preduzeća.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom	2011.	Na osnovu predviđenih aktivnosti komunalnog preduzeća u okviru novog sistema upravljanja otpadom potrebno je uraditi investicione planove preduzeća za svaku godinu kako bi se obezbedilo finansiranje nabavke potrebne opreme za rad	Izrada i usvajanje investicionog plana
Učešće žena u procesima donošenja odluka					
14.	Ispitivanje potreba i preferencija stanovništva u vezi sa načinom sakupljanja otpada, posebno opasnog, komunalnog i kabastog otpada iz domaćinstva, kao i iz svih drugih sektora. Mapirati aktere (institucije, organizacije) na nivou opštine koji mogu da obavljaju ove delatnosti.	Opština	2011.	Anketno istraživanje, organizovanje javnih rasprava, organizovanje sastanaka i javnih rasprava sa predstavnicima/cama civilnog sektora uz učešće najmanje 50% žena i predstavnika/ca ženskih i romskih organizacija na teritoriji opštine. - organizovati odvojene sastanke sa ženama i muškarcima kako bi se eliminisali uticaji kulturnih obrazaca i rodni uloga i osigurala puna participacija žena.	Sakupljanje i upravljanje svim vrstama otpada u skladu sa planom i potrebama stanovništva.
15.	Vođene rodno osetljive statistike i prikupljanje podataka razvrstanih po polu za sve aktivnosti u svim oblastima sprovođenja i nadziranja sprovođenja planova i upotreba rodno osetljivih indikatora u procene uticaja i stanja kao osnove za izradu drugih dokumenata i planova kao i reviziju postojećih.	Opština; Komisija za rodnu ravnopravnost; JKP; Ostale institucije i organizacije na nivou opštine koje su uključene u aktivnosti predviđene planom.	2012.	Ustanovljavanje indikatora.	Rodno osetljivi indikatori.
16.	Obezbediti učešće najmanje 30% žena u svim procesima planiranja i donošenja odluka i planova, izrade Regionalnog plana, kao i u svim telima uključenim u sprovođenje planova, izradu drugih planova, mera i aktivnosti u oblasti upravljanja otpadom.	Opština	2011.	Usvajanje i sprovođenje pravilnika na nivou opštine ili izmene pravilnika i odluka koji regulišu rad ovih tela, kojima se predviđa učešće najmanje 30% predstavnika/ca manje zastupljenog pola.	Uključenost žena u pripremanje, donošenje i sprovođenje odluka, mera i aktivnosti.

17.	Uključiti telo za rodnu ravnopravnost ³¹ u sve aktivnosti vezane za izradu regionalnog plana i međuopštinske odluke.	Opština	2011.	Donošenje odluke o zajedničkom rešavanju upravljanja otpadom u regionu.	Doneta odluka i usvojena na svim Skupštinama opština članicama Regiona.
18.	Uključivanje javnosti i različitih aktera u procese donošenja odluka i planiranja.	Opština	2011.	Organizovati javne rasprave i konsultativne procese sa udruženjima građana, mesnim zajednicama, romskim organizacijama i ženskim organizacijama u vezi sa svim planiranim merama i aktivnostima u vezi sa izradom i sprovođenjem planova. Obezbediti učešće najmanje 30% žena u javnim raspravama i konsultativnim procesima.	Transparento donošenje odluka i planiranje mera.
19.	Obezbediti najmanje 30% žena na rukovodećim mestima u JKP i drugim institucijama i organizacijama čiji je osnivač opština u skladu sa Nacionalnim akcionim planom i Zakonom o ravnopravnosti polova.	JKP Opština	2011.	Postavljanje 30% žena na rukovodeća mesta u javnim preduzećima i ustanovama čiji je osnivač opština i usvojiti potrebne izmene opštinskih i drugih akata kojima se reguliše ova oblast.	30% žena među rukovodiocima u javnim preduzećima čiji je osnivač opština.

Sakupljanje i transport otpada

R. br.	Aktivnost	Odgovorni subjekti	Rok	Način realizacije	Pokazatelj uspeha
20.	Izrada i donošenje programa: <ul style="list-style-type: none"> • sakupljanja otpada iz domaćinstva • sakupljanja otpada iz komercijalnog sektora i industrije • sakupljanje opasnog otpada iz domaćinstva • sakupljanje otpada iz vikend naselja 	Opština	2011.	Potrebno je na osnovu lokalnih karakteristika izraditi optimalan plan sakupljanja otpada u naseljima opštine za sve sektore generatora otpada.	Donošenje programa na pomenute sektore.
21.	Nabavka adekvatne opreme za sakupljanje i transport otpada: <ul style="list-style-type: none"> • Potreban broj kamiona • Potreban broj kontejnera i kanti 	Opština	2011. - 2020.	Nabavka novih kamiona. Nabavka novih kanti i kontejnera.	Dovoljna mehanizacija za sakupljanje i transport otpada iz svih naselja. Dovoljan broj kanti i kontejnera za odlaganje svih količina otpada.
22.	Nabavka i postavljanje posebnih kontejnera za odlaganje reciklabilnih materijala na javnim lokacijama.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom.	2011. - 2014.	Postavljanje posebnih kontejnera sa ciljem posebnog (odvojenog) odlaganja reciklabilnih sirovina.	Dovoljan broj kontejnera za reciklabilne materijale.

²⁶ U opštinama u kojima ovo telo nije osnovano, potrebno je da se formira do kraja 2010. u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova.

23.	Povećanje broja stanovnika obuhvaćenih sakupljanjem otpada <ul style="list-style-type: none"> 100% teritorije opštine Bački Petrovac 	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom.	2011.	Postepeno povećanje pokrivenosti teritorije na kojoj se pružaju usluge odnošenja otpada.	Pokrivenost celokupne teritorije opštine uslugama sakupljanja i odnošenja otpada.
24.	Unapređenje upravljanja posebnim tokovima otpada (otpadne gume, otpadna ulja...).	Opština	2012.	Uspostavljanje baze podataka generatora posebnih tokova otpada. Inspekcijski nadzor upravljanja posebnim tokovima otpada.	Ažurirana baza podataka o generatorima posebnih tokova otpada. Pravilno upravljanje posebnim tokovima otpada.
25.	Uspostavljanje poslovanja preduzeća po modelu 1.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom	2011. - 2015.	Razvijanje osnovnog sistema upravljanja otpadom baziranog na jednoj kanti (mešani otpad) u skladu sa planom.	Uspostavljanje sistema upravljanja otpadom po modelu 1 ovog plana u potpunosti.
26.	Uspostavljanje poslovanja preduzeća po modelu 2.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom	2016. - 2020.	Razvijanje naprednog sistema upravljanja otpadom baziranog na dve kante (suva i vlažna frakcija) u skladu sa planom.	Uspostavljanje sistema upravljanja otpadom po modelu 2 ovog plana u potpunosti.
Kampanje, obuke i rad sa stanovništvom					
27.	Obuke za stanovništvo o primarnoj selekciji otpada iz domaćinstva.	Opština; JKP; Nevladine organizacije; Mediji;	2011.	Obuke za stanovništvo koje će se održavati u mesnim zajednicama i/ili od vrata do vrata, a u koje će biti uključene žene iz domaćinstava. Informativne kampanje u saradnji sa lokalnim medijima, koje će se posebno obraćati ženama. Deljenje promotivnog materijala po pijacama, školama i domaćinstvima, koji će takođe biti prilagođen ženama.	Obuke za stanovništvo o primarnoj selekciji otpada iz domaćinstva.
28.	Kampanje za izmenu kulturnih obrazaca u vezi sa otpadom.	JKP; Opština; Mesne zajednice; Nevladine organizacije.	2011.	Priprema i edukacija osoba koje će sprovoditi edukativne programe, od čega najmanje 50% treba da čine žene. Održavanje obuka u školama, mesnim zajednicama Kreiranje i emitovanje medijskih sadržaja na ovu temu. Kreiranje i distribucija promotivnog materijala u saradnji sa nevladinim organizacijama.	Kampanje za izmenu kulturnih obrazaca u vezi sa otpadom

29.	Obezbediti dostupnost informacija i uključiti u kampanju građane pripadnike različitih nacionalnih zajednica.	JKP; Opština; Mesne zajednice; Nevladine organizacije; Mediji; Savet za međunarodne odnose opštine.	2011.	Obezbediti promotivne materijale, informativni materijal, medijski sadržaj na jezicima nacionalnih zajednica koje čine više od 5% stanovništva opštine U tim koji vodi kampanju uključiti osobe koje govore jezike nacionalnih manjina koje žive u opštini.	Obezbediti dostupnost informacija i uključiti u kampanju građane pripadnike različitih nacionalnih zajednica.
30.	Obuke za stanovništvo o primarnoj selekciji otpada iz domaćinstva.	Opština; JKP; Nevladine organizacije; Mediji.	2011.	Obuke za stanovništvo koje će se održavati u mesnim zajednicama i/ili od vrata do vrata, a u koje će biti uključene žene iz domaćinstava. Informativne kampanje u saradnji sa lokalnim medijima, koje će se posebno obraćati ženama Deljenje promotivnog materijala po pijacama, školama i domaćinstvima, koji će takođe biti prilagođen ženama.	Obuke za stanovništvo o primarnoj selekciji otpada iz domaćinstva.
Skladištenje, tretman i odlaganje otpada					
R. br.	Aktivnost	Odgovorni subjekti	Rok	Način realizacije	Pokazatelj uspeha
31.	Obezbeđivanje prostora za skladištenje reciklabilnih materijala (plastike) u krugu preduzeća zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom.	2011.	U skladu sa prostorno planskom dokumentacijom obezbediti prostor za skladištenje reciklabilnog materijala.	Izgradnja privremenog skladišta reciklabilnog materijala.
32.	Obezbeđivanje prostora za skladištenje opasnog otpada iz domaćinstva u krugu preduzeća.	Preduzeće zaduženo za sakupljanje i upravljanje otpadom.	2011.	U skladu sa prostorno planskom dokumentacijom obezbediti prostor za privremeno skladištenje opasnog otpada iz domaćinstva.	Izgradnja privremenog skladišta opasnog otpada iz domaćinstva.
33.	Izrada projekta sanacije glavne deponije u opštini Bački Petrovac	Opština	2011.	Izraditi projekat sanacije koji treba da obezbedi minimiziranje negativnih uticaja na ž.s. i da obezbedi prostor za bezbednije odlaganje otpada do trenutka izgradnje regionalne deponije.	Dobijanje saglasnosti na projekat sanacije.
34.	Projekat sanacije divljih deponija na teritoriji opštine	Opština	2012.	Izvršiti analizu broja deponija i količina otpada u cilju pronalaženja najboljih opcija za zatvaranje divljih deponija.	Rešenje za bezbedno zatvaranje divljih deponija.

35.	Sanacija glavne deponije.	Opština	2012. - 2013.	Realizacija sanacije deponije u skladu sa projektom sanacije.	Završetak sanacije deponije i obezbeđivanje prostora za odlaganje otpada do početka rada regionalne deponije.
36.	Studija izvodljivosti izgradnje kompostilišta na teritoriji opštine i izbor lokacije za kompostiranje baštenskog otpada.	Opština	2012.	Na osnovu analiza količina i dostupnosti baštenskog otpada utvrditi opravdanost izgradnje kompostilišta.	Utvrđena opravdanost izgradnje kompostilišta. Ukoliko je izgradnja opravdana, realizacija izgradnje kompostilišta.
Zapošljavanje					
37.	Obuke za zaposlena ili novozaposlena lica u vezi sa tehnologijama i procesima predviđenim planovima i modelima	Opština; NSZ; JKP;	2011.	U obuke za novozaposlena i zaposlena lica uključiti najmanje 50% žena kao i Rome, lica vraćena po readmisiji i stanovništvo iz seoskih područja	Obuke za zaposlena ili novozaposlena lica u vezi sa tehnologijama i procesima predviđenim planovima i modelima
38.	Edukacije žena na upravljanju: <ul style="list-style-type: none"> • Reciklabilnim materijalima • Posebnim tokovima otpada • Medicinskim otpadom • Otpadom životinjskog porekla • Opasnim otpadom iz domaćinstva • Opasnim otpadom iz industrije. 	Opština i JKP Bački Petrovac	2011. - 2012.	Organizovanje edukativnih kurseva za privrednike, industriju, medicinske ustanove i druge organizacije sa ciljem edukacije zaposlenih, u kojima će učestvovati najmanje 30% žena iz svake institucije, organizacije i organizacione jedinice (ili sve žene ukoliko nema dovoljno žena da bi se dostigao traženi procenat) Uključiti ženske i romske i druge organizacije u ove obuke	Edukacije žena na upravljanju: <ul style="list-style-type: none"> • Reciklabilnim materijalima • Posebnim tokovima otpada • Medicinskim otpadom • Otpadom životinjskog porekla • Opasnim otpadom iz domaćinstva • Opasnim otpadom iz industrije
39.	Mere za zapošljavanje neformalnih sakupljača otpada.	Opština; NSZ; Vlada AP Vojvodine; Kancelarija za inkluziju Roma; Nevladine organizacije;	2011. - 2012.	Kreirati afirmativne mere za zapošljavanje neformalnih sakupljača otpada u svim novoosnovanim organizacijama i institucijama u sklopu realizacije plana upravljanja otpadom Među uključenim licima obezbediti učešće najmanje 30% žena	Mere za zapošljavanje neformalnih sakupljača otpada

40.	Mere za samozapošljavanje žena.	Opština; NSZ; Vlada AP Vojvodine; Kancelarija za inkluziju Roma; Nevladine organizacije; Garancijski fond;	2011. - 2012.	Kreirati afirmativne mere za samozapošljavanje žena u okviru delatnosti predviđenih planom; Organizovati obuke sa ciljem informisanja i motivisanja žena o pokretanju malih preduzeća ili zadruga za bavljenje delatnostima u okviru upravljanja otpadom i zaštite životne sredine; Organizovati predstavljanje dobrih praksi; Uključiti ženske nevladine organizacije;	
41.	Podsticajne mere za zapošljavanje žena u netradicionalnim zanimanjima u okviru javnih preduzeća.	Opština; NSZ; Vlada AP Vojvodine; Kancelarija za inkuziju Roma; Nevladine organizacije;	2011. - 2012.	Povećati broj žena zaposlenih na neposrednom uklanjanju otpada, radu sa mehanizacijom, a smanjiti udeo žena među administrativnim radnicima.	Podsticajne mere za zapošljavanje žena u netradicionalnim zanimanjima u okviru javnih preduzeća.
42.	Obezbediti zaštitne mere za žene pri restrukturiranju preduzeća, posebno za žene iz višestruko diskriminiranih grupa.	Opština; JKP; NVO; Sindikati; NSZ; Vlada AP Vojvodine;	2012.	Izvršiti procenu posledica koje procesi mogu da imaju na žene i druge diskriminirane grupe i napraviti plan aktivnosti u skladu sa procenom. Predvideti prekvalifikacije, izbor netradicionalnih zanimanja, dodatne obuke, subvencije i preraspodelu radnih mesta posebno za samohrane majke, Romkinje, žene iz seoskih područja, žene sa invaliditetom. Primenjivati član 40. Zakona o ravnopravnosti polova i Uputstvo o socijalnim programima koje je usvojila Vlada AP Vojvodine.	Obezbediti zaštitne mere za žene pri restrukturiranju preduzeća, posebno za žene iz višestruko diskriminiranih grupa.

PRILOG 2. Pojmovnik³²

AFIRMATIVNA AKCIJA

Mere koje se odnose na određene grupe s namerom da se eliminiše ili spreči diskriminacija ili da se ublaže štetne posledice koje proizlaze iz postojećih stavova, ponašanja i struktura (ponekad se pominje kao pozitivna diskriminacija).

KVOTA

Određena proporcija ili podela mesta, poslaničkih mandata, sredstava koja je namenjena određenoj grupi, najčešće u skladu sa određenim pravilima ili kriterijumima, a usmerena na ispravljanje nesrazmernosti u prethodnom periodu, obično na mestima odlučivanja ili u pristupu mogućnostima za obuku ili zaposlenju.

OSNAŽIVANJE

Proces ostvarivanja dostupnosti i razvoja kapaciteta radi aktivnog učešća u oblikovanju sopstvenog života i zajednice u ekonomskoj, društvenoj i političkoj sferi.

PROCENA UTICAJA RODNOSTI

Procena predloga politike iz aspekta mogućih različitih uticaja na žene i muškarce, s ciljem usvajanja predloga koji obezbeđuju otklanjanje diskriminatornih efekata i unapređenje rodne ravnopravnosti.

RAVNOPRAVNOST POLOVA

Koncept koji znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih strogim rodnim ulogama; da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj meri uzimaju u obzir, vrednuju i podržavaju.

REVIZIJA IZ RODNE PERSPEKTIVE

Analiza i vrednovanje politike, programa i institucija u smislu kako se primenjuju kriterijumi koji se tiču roda.

ROD

Koncept koji se odnosi na društvene razlike koje postoje između muškaraca i žena, a koje su naučene, podložne promenama tokom vremena i variraju u okviru i među različitim kulturama.

RODNA ANALIZA

Proučavanje razlika u uslovima, potrebama, zastupljenosti, dostupnosti izvora i razvoja, kontroli sredstava, moći odlučivanja, itd. između žena i muškaraca, na osnovu njima pripisanih rodni uloga.

RODNI OBRASCI

Uobičajene načine manifestacije razlika između muškaraca ili žena i očekivanja koja društvo vezuje za određeni rod, odnosno pol – muškarce i žene. Rodni obrasci su pravilnosti vezane za položaj žena i muškaraca u društvu određene polom odnosno struktuirane posledice rodni odnosa.

SEGREGACIJA RADNIH MESTA/SEGREGACIJA U ZAPOSŁJAVANJU

Zastupljenost žena i muškaraca u različitim oblicima i na različitim nivoima aktivnosti i zaposlenja, gde su žene ograničene na uži izbor zaduženja (horizontalna segregacija) nego muškarci, i posao nižeg ranga (vertikalna segregacija).

STOPA ZASTUPLJENOSTI

Stopa zastupljenosti određene grupe, npr. žena, muškaraca, samohranih roditelja i dr. - prikazano kao procentualno učešće u odnosu na ukupnu zastupljenost, obično u zapošljavanju.

UJEDNAČENO UČEŠĆE ŽENA I MUŠKARACA

Preraspodela moći i pozicija odlučivanja (40-60% zastupljenosti bilo kog pola) između muškaraca i žena u svakoj oblasti života, što predstavlja važan uslov ravnopravnosti između muškaraca i žena (Preporuka Saveta 96/694/EC od 02/12/96, OJ L 319).

UVOĐENJE RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U JAVNU POLITIKU

Sistematsko uključivanje specifičnog položaja, prioriteta i potreba žena i muškaraca u svaku politiku sa ciljem unapređenja ravnopravnosti među ženama i muškarcima i modifikacija svih opštih politika i mera, posebno u svrhe postizanja ravnopravnosti, aktivnim i otvorenim razmatranjem njihovih efekata na odgovarajuće situacije žena i muškaraca prilikom njihove primene, nadzora i vrednovanja, u fazi planiranja. (Saopštenje Komisije COM (96) 67 finalno od 21/02/96).

³² Neke definicije preuzete su iz rečnika 100 reči o rodnoj ravnopravnosti koji je dostupan na sajtu Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova <http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/pages/PojmoviDefinicijeRavnopravnost.php?cid=5&idxterm=b>

PRILOG 3. Sadržaj Lokalnog plana upravljanja otpadom

1. CILJEVI IZRADE OPŠTINSKOG PLANA UPRAVLJANJA OTPADOM

2. PODACI O OPŠTINI

- 2.1. Teritorija i stanovništvo
- 2.2. Ekonomska i privredna aktivnost opštine Bačka Palanka
- 2.3. Saobraćajna infrastruktura
- 2.4. Geološke karakteristike
- 2.5. Hidrološke karakteristike
- 2.6. Klimatske karakteristike

3. INSTITUCIONALNI OKVIR UPRAVLJANJA OTPADOM

- 3.1. Subjekti i odgovornosti u upravljanju otpadom
- 3.2. Institucionalni okvir

4. STANJE U OBLASTI UPRAVLJANJA OTPADOM U OPŠTINI BAČKA PALANKA

- 4.1. Vrste, količine i sastav otpada
- 4.2. Sakupljanje otpada i transport
- 4.3. Reciklaža otpada i drugi oblici iskorišćenja otpada
- 4.4. Druge opcije tretmana
- 4.5. Odlaganje otpada
- 4.6. Industrijski i opasan otpad
- 4.7. Ostale vrste otpada

5. OPCIJE UPRAVLJANJA OTPADOM SA STANOVIŠTA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

- 5.1. Porast količina komunalnog otpada
 - 5.1.1. Prevencija nastajanja otpada
 - 5.1.2. Procena budućih količina otpada
- 5.2. Potrebne promene u sistemu upravljanja otpadom
 - 5.2.1. Propisi u oblasti upravljanja otpadom
 - 5.2.2. Lokalne institucije za upravljanje otpadom
 - 5.2.3. Povećanje stepena pokrivenosti uslugama sakupljanja otpada
 - 5.2.4. Primarna selekcija otpada
 - 5.2.5. Upravljanje posebnim tokovima otpada
 - 5.2.6. Upravljanje medicinskim otpadom
 - 5.2.7. Upravljanje otpadom životinjskog porekla
 - 5.2.8. Sanacija postojećih deponija
- 5.3. Predlog organizacione strukture sistema upravljanja otpadom

- 5.4. Opcije upravljanja otpadom na regionalnom nivou
- 5.5. Opcije upravljanja otpadom na lokalnom nivou
 - 5.5.1. Upravljanje otpadom na nivou opštine - Model 1
 - 5.5.2. Upravljanje otpadom na nivou opštine - Model 2
- 5.6. Plan sakupljanja otpada
 - 5.6.1. Program sakupljanja komunalnog otpada
 - 5.6.2. Program sakupljanja opasnog otpada iz domaćinstva
 - 5.6.3. Program sakupljanja kabastog otpada
 - 5.6.4. Program sakupljanja industrijskog otpada
- 5.7. Opcije tretmana i iskorišćenja otpada
 - 5.7.1. Reciklaža
 - 5.7.2. Biološki tretmani otpada
 - 5.7.3. Termički tretmani otpada
- 5.8. Mere za sprečavanje kretanja otpada koji nije obuhvaćen planom i mere za postupanje sa otpadom koji nastaje u vanrednim situacijama
- 5.9. Pretovarne stanice za lokalno sakupljanje u opštini
- 5.10. Preporuke za sanaciju smetlišta

6. FINANSIJSKA ANALIZA I PROCENA TROŠKOVA

- 6.1. Finansijska analiza i procena troškova
 - 6.1.1. Analiza postojećeg stanja
- 6.2. Očekivane promene u finansijskim pokazateljima poslovanja pri primeni predloženih modela upravljanja otpadom
 - 6.2.1. Proračun potrebnih ulaganja
 - 6.2.2. Promena u troškovima
 - 6.2.3. Očekivane promene u prihodima
 - 6.2.4. Finansijski rezultat

8. SOCIO-EKONOMSKI ASPEKTI

- 8.1. Razvijanje javne svesti
 - 8.1.1. Izmena kulturnih obrazaca i navika stanovništva
- 8.2. Učešće javnosti
 - 8.2.1. Donošenje odluka i planiranje mera
 - 8.2.2. Uključivanje građana u izmenjeni proces prikupljanja, selekcije i odnošenja otpada
- 8.3. Način uključivanja mišljenja javnosti u proces procene uticaja
- 8.4. Finansijske mogućnosti opština i korisnika

9. RAZVOJ I IMPLEMENTACIJA LOKALNOG PLANA UPRAVLJANJA OTPADOM

- 9.1. Akcioni plan
- 9.2. Praćenje promena